

IPOLYBALOG HELYNEVEINEK VIZSGÁLATA

OTDK-dolgozat

TARTALOM

Bevezetés.....	3
1 ÁLTALÁNOS ELMÉLETI TUDNIVALÓK	4
1.1 Tulajdonnév	4
1.2 Helynév	4
1.3 A magyar helynévkutatás	5
2 A KUTATÁS HELYÉNEK ÉS MÓDSZERÉNEK BEMUTATÁSA	6
2.1 Kutatási terület	6
2.1.1 Elhelyezkedés.....	6
2.1.2 Területi jellegzetességek	7
2.1.3 Történelem.....	7
2.2 Demográfiai adatok	10
2.3 Nyelvjárási régió	11
2.4 Kutatási módszerek	12
3 IPOLYBALOG HELYNEVEINEK VIZSGÁLATA.....	15
3.1 Ipolybalog község helynévanyaga.....	15
3.2 Az adattár felépítése	15
3.3 Helynévszótár felépítése.....	16
3.3.1 Ipolybalog helynévszótára.....	17
3.4 Ipolybalog utcanévjegyzéke	30
4 HELYNÉVISMERETI VIZSGÁLAT IPOLYBALOGON.....	32
4.1 Helynévismeret.....	32
4.2 Névközösség.....	33
4.3 Ipolybalogi lakosság helynévismerete.....	33
4.4 Helynévismeret egy családon belül, négy generáción át.....	38
Összegzés	40
Szakirodalomjegyzék	42
Internetes források.....	44
Melléklet	45

Bevezetés

Munkámban Ipolybalog község helyneveit vizsgálom. Azért vállalkoztam Ipolybalog település helyneveinek kutatására, mivel ez a szülőfalum. Szeretném alaposan szemügyre venni és elemezni településem helyneveit, hogy még inkább megismerjem és feltérképezzem azt a helyet, ahol felnőttem. Dolgozatomat HOFFMANN ISTVÁN *Helynevek nyelvi elemzése* (2007) című könyve és a Magyar Nemzeti Helynévtár Program honlapján található tananyagok segítségével végzem. *„A feladat hatalmas: a mai nyelvben használatos helyneveket településről településre haladva, emberek ezreit kikérdezve kell összegyűjteni, és a történeti források helynévanyagának feltárása is rendkívül idő- és munkaigényes vállalkozás”* (HOFFMANN 2022).

Az egyetemi tanulmányaim első évében Bauko János Onomasztika óráján foglalkoztunk helynévgyűjtéssel, ami inspirációt adott arra, hogy mélyebben is belemerüljek a témába. Mindig is közel állt hozzám az idősebb emberekkel való kommunikáció, az, hogy mesélnek nekem gyermek- és fiatalkorukról, hisz úgy gondolom, hogy elődjeinktől sokat tanulhatunk, így erősítve gyökereinket, hovatartozásunkat. Számomra fontos, hogy a mai fiataloknak is lehetőségük legyen olyan könnyen érthető anyagokhoz – esetlegesen szakirodalomhoz – nyúlni, amely a múltba nyúl vissza. Nem csak a szakma szemszögéből tartottam fontosnak a kutatásom elvégzését, hanem azért is, hogy ha bárki mást is foglalkoztat Ipolybalog helynévállományának ismerete, legyen mihez fordulnia, legyen miből kiindulnia. Munkámban nem csak a régen, hanem jelenkorban használt helynévállományt gyűjtöm össze szócikkekbe rendezve és ezeket elemzem.

Dolgozatom első részében az általános elméleti tudnivalókat, a tulajdonnév és a helynév terminus sajátosságait ismertetem. A második fejezetben bemutatom a választott települést és a gyűjtési módszereket. A harmadik fejezetben Ipolybalog helyneveivel és névszócikkeivel foglalkozom. A negyedik fejezetben a település helynévismeretét, a névközösség fogalmát tárgyalom, majd két elemzési szempont szerint vizsgálom a helynévadatokat.

1 ÁLTALÁNOS ELMÉLETI TUDNIVALÓK

1.1 Tulajdonnév

Mint számos tudományos fogalom, így a tulajdonnév meghatározása és definiálása is nehezen ragadható meg, mégis sok megközelítés született a múltban. *„Az egyedi és az általános megjelölés, a tulajdonnév és a köznév viszonyát évezredek óta vizsgálja a tudomány”* (HOFFMANN 2010: 49).

A tulajdonnév a konkrét főnév csoportjába tartozik (KESZLER–LENGYEL 2019), élőlényeket, élettelen dolgokat (pl. helyeket, tárgyakat) nevez meg. BAUKO JÁNOS azt írja, hogy a tulajdonnév tulajdonképpen egy olyan nyelvi jel, amely társadalmi meghatározottságon alapszik (BAUKO 2014a: 78). HAJDÚ MIHÁLY az azonosításra és egyénítésre fókuszálva úgy fogalmazza meg a tulajdonnevet, hogy egy olyan dolog, amelyet az alkotója – lehet akár több személy is – egy objektum (dolog, fogalom, személy, hely stb.) vagy egy összetartozó csoport (dolgok, fogalmak, földrajzi helyek, emberek, állatok stb.) azonosítására hoz létre (HAJDÚ 2003: 58).

A tulajdonnév nyelvi jel, kulturális státusa is van, amelyet többek között TOLCSVAI NAGY GÁBOR és HOFFMANN ISTVÁN is fontosnak tart. Ahogy HOFFMANN írja: *„A neveket ugyanis minden más nyelvi elemnél erősebben jellemzi a kultúrával való összefüggésük. Ezt másfelől úgy is megfogalmazhatjuk, hogy a névhasználat legalább annyira kulturális, mint amennyire nyelvi kérdés.”* (HOFFMANN 2010: 52). Dolgozatomban a tulajdonnév egyik kategóriájával foglalkozom, mégpedig a helynevekkel.

1.2 Helynév

A helynév egy helynek, helyszínnak a megnevezését, nevét takarja. A magyar helyneveknek identitásjelölő funkciója van. HOFFMANN ISTVÁN azt írja, hogy főként a személynévi eredetű helynevek esetében figyelhető ez meg, hiszen a helynév a személy, valamint a hely szoros összetartozását fejezi ki (2010: 56–57). Kérdéseket vet fel, hogy vajon van-e a helynévnek jelentése, ha igen, milyen alapú. Felfoghatunk egy helynevet úgy, mint egy 'címket' – kizárólag, mint objektumra való utalást és azonosítást mindenféle jellemzés nélkül (NYSTRÖM 2016: 39–40) vagy ezzel ellentétben: nemcsak címkeként foghatjuk fel őket, hanem figyelembe vesszük az igencsak gazdag jelentésszerkezetüket is. Az utóbbi állításból kiindulva megemlítendő a név azonosító-

referáló funkciója, a név és a referense közötti kapcsolat és az ezen alapuló jelentéskomponens: a denotatív jelentés (HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH 2018: 152–153).

A helynévfajtákat HOFFMANN ISTVÁN osztotta az alábbi kategóriákba: víznevek, vízparti helyek nevei, domborzati nevek, tájnevek, határnevek, lakott területek nevei és az építménynevek (HOFFMANN 2007: 46–48). Az előbb felsorolt kategóriákat további két nagy csoportra oszthatjuk: makro- és mikrotoponimák. A két csoport közti határ olykor nehezen határozható meg, viszont HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH (2018: 435) szerint a településnevek, a víz- és tájnevek a makrotoponimák közé, míg azok helynevek, amelyek egy település határán belül helyezkednek el a mikrotoponimákhoz tartoznak.

Munkámban a helynevek vizsgálatát veszem alapul, a kiválasztott település nevével és mikrotoponimáival fogok foglalkozni.

1.3 A magyar helynévkutatás

Az anyanyelvünk szókincsének központi rétegébe tartoznak a helynevek. A nyelv felemelésének és kiművelésének programját a 19. századi nyelvtudósok hirdették meg azzal a szándékkal, hogy korszerű szótárakat hozzanak létre. A tulajdonnevek szótárba való kerülését, a földrajzi nevek gyűjtésének fontosságát hangsúlyozta többek között Gróf Teleki József is. Különféle történeti, értelmező, táj- és etimológiai szótárakba szintén az ő hatására kerültek be a tulajdonnevek. Az 1862-ben kiadott *A magyar nyelv szótára*-ban –, amelyet Czuczor Gergely és Fogarasi János szerkesztettek – fellelhető helynévi anyagok még ma is fontos kutatási forrásanyagoknak számítanak. 1837-ben a Magyar Tudós Társaság (később a Magyar Tudományos Akadémia) egy olyan kutatást tűzött ki, amely a magyar családnevek mellett a magyar helynevekre is fókuszál. 1864–65 között PESTHY FRIGYES egy nagy volumenű gyűjtést végzett – kérdőívek segítségével – Magyarországon, de a hatalmas kéziratgyűjtemény feldolgozása csak mintegy 100 év múlva kezdődött meg. A 20. században tevékenykedő SZABÓ T. ATTILÁT is fontos megemlíteni a témában, ugyanis részletes tanulmányokat írt a helynévgyűjtés fontosságáról, módszeréről, menetéről és az adatok feldolgozásáról, mint például a *Miért és hogyan gyűjtsünk helyneveket?* 1938-ban kiadott könyve. HOFFMANN ISTVÁN *A magyar helynévkutatás 1958-2002* (2003) c. művében többek között az előző század második felében és a 21. század eleji kiadványokkal és kutatástörténettel is foglalkozik. HOFFMANN napjainkban is aktívan tevékenykedik a helynevek vizsgálatáért, nem csak publikációkat, könyveket ír a témával kapcsolatosan, hanem ő a Magyar Nemzeti Helynévtár Program vezetője is.

CSOBÁDY írja: *A Szlovákiában élő magyarság névkutatásai szorosan kötődnek az egyetemes magyar feltérképezésekhez* (CSOBÁDY 2020: 29). *Vallanak a neveink múltról és jelenről. Magyar névtani kutatások Szlovákiában* (2006) című könyvben foglalkozik a felvidéki helyneves kutatások áttekintésével VÖRÖS FERENC. Legutóbb BAUKO JÁNOS *Társadalom és névhasználat* (2019: 43–46) című monográfiájában foglalta össze a szlovákiai magyar helynévkutatókat. Szlovákiában helyneves kutatásokat, helynévgyűjtést végeznek többek között ANGYAL LÁSZLÓ, BAUKO JÁNOS, TÖRÖK TAMÁS, a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara hallgatói, ill. íródnak szakdolgozatok is a témával kapcsolatban. SZABÓMIHÁLY GIZELLA a határon túli névhasználatot és az azokat befolyásoló tényezőket vizsgálja kutatásai során (CSOBÁDY 2020: 29).

2 A KUTATÁS HELYÉNEK ÉS MÓDSZERÉNEK BEMUTATÁSA

2.1 Kutatási terület

2.1.1 Elhelyezkedés

Ipolybalog (szlovákul Balog nad Ipľom) egy Ipoly menti község Szlovákiában, a Besztercebányai kerületben, a Nagykürtösi járásban. A község a Balassagyarmati-medence részét alkotó Középső Ipoly-völgy kistájon, a Börzsöny hegység keleti, a Korponai-hegyvonulat déli nyúlványai közt, a Galamia-patak torkolatánál terül el (CSÁKY 1996: 1). Nagykürtöstől 31 km-re dél-nyugatra, Ipolyságtól 19 km-re keletre fekszik. Északról Ipolynyék, észak-keletről Inám, keletről Ipolykeszi, délről Dejtár és Patak, dél-nyugatról Ipolyvece, nyugatról Ipolynagyfalu, észak-nyugatról pedig Ipolyszécsényke községgel határos. Déli határát, mely egyben államhatárt is alkot Szlovákia és Magyarország között, az Ipoly folyó alkotja.

Ipolybalog teljes területe 8,35 km², de ennek csupán kis része a belterület, jelentős részét pedig a külterület teszi ki. A falu népsűrűsége 101 fő/km². Határa csaknem teljes egészében mezőgazdaságilag művelt terület. A település katasztere tartalmaz szárazföldön kívül vizes, mocsaras területeket és folyóvizeket is. A településen számos utca, utcácska, szőlő, bel- és külterületi helység, településrész megnevezése használatos, amellyel a kutatásom későbbi részeiben foglalkozom majd bővebben.



1. ábra: Ipolybalog község elhelyezkedése a mai Szlovákia térképén
feltüntetve (forrás: <https://www.balognadiplom.sk/hu/>).

2.1.2 Területi jellegzetességek

Az Ipoly menti település teljes területe 8,35 km². Nagy kiterjedésű csendes rónaságként, valamint a gólyák és fácánok hazájaként is szokás említeni Ipolybalogot és környékét (CSÁKY 1996: 1). A Korponai-hegyvonulat völgykatlanában helyezkedik el a község, melynek 9%-a lakott terület, 64%-a szántóföldterület, 27%-a pedig legelő, rét és árterület összessége. A település mezőgazdasági szempontból jó termőföldekkel rendelkezik. A falusiak már kis százaléka foglalkozik nagyszámú állattenyésztéssel, valamint zöldség- és gyümölcsstermesztéssel. A 2000-es évektől az előbb említett életkultúra folyamatosan hanyatlik. Hivatalosan a településnek nincs erdője, viszont az adatközlők és az itt élők nagy része ezt máshogy tartja számon. Sokan azt állítják, hogy a település nyugati részén található fákkal borított terület (körülbelül 6 hektár) igenis erdő és az Ipolybaloghoz tartozik. A település vízterületei közé tartozik egy tó – melynek nem hivatalos neve: *Halastó* –, valamint két patak – *Galamia* és egy nem megnevezett patak, amely a Halastóból ered és az Ipoly folyóba torkollik –.

2.1.3 Történelem

A település első írásos emléke II. András magyar király korából származik. Az 1232-ben keletkezett oklevélben fedezhető fel BOLUG alakban. Ennek az okiratnak értelmében a királyi birtokban lévő települést a zólyomi uradalomhoz csatolták. Többek között egy kikötés szerepelt a dokumentumban, méghozzá az, hogy „tizedét továbbra is az esztergomi káptalannak adják” (CSÁKY 1996: 2). A község neve BELEK alakban fordult elő a pápai tizedszedők 1332/37. évi jegyzékében. Ezzel kapcsolatban Bakács István így ír egyik munkájában: „Csak a tizedjegyzék említi templomát: *S. Nicoali de Belek-et írva. Minthogy Balog templomának védőszentje ma is Szent Miklós, az azonosítás kétségtelen.*” (BAKÁCS 1943: 4). I. Lajos királytól származó Budán íródott

156. számú levélben olvashatjuk: „*a honti és nógrádi fő- és alispánoknak, hogy Oszlári Lőkös mestert és fiait, valamint balogi jobbágyaikat a balogi erdő és az Ipoly folyó haszonélvezetében ne akadályozzák*” (KUBINYI 1882: 266). Kubinyi Ferenc az előbb említett dokumentumon kívül másik két Balogra vonatkozó okiratot is közzétett 1882-ben kiadott könyvében (CSÁKY 1996: 2).

CSÁKY KÁROLY írása szerint a Baloghy család ősei az Oszláriak voltak. Ők – az Oszláriak – 1375-ben adományként kapták a balogi birtokot. Egészen IV. Béláig vezethető vissza a család eredete, ugyanis akkor élt a Radon nevezetű ispán, aki részt vett a tatárok elleni harcokban. Lőkös mester a Radon ispán leszármazottja, aki másik három előnevet is használt: Oszlári, Kürtösi, Balogi.

A helyi tanintézetéről először 1780-ban tesznek említést, mint „*római katolikus iskoláról*”. Számos kántortanító megfordult itt, többek között: Marsovszky Ferenc, Tóth Ferenc, Gergelyi József és Rozina László is. A mai általános iskola épülete és a hozzátartozó komplexumok – úszómedence, sportpálya, park – 1964-ben épültek (CSÁKY 1996: 3–7).

Hont megye egykori alispánját, Baloghy Imrét szeretném megemlíteni írásomban. Baloghy Imre 1839 és 1842 között tulajdonosa volt a Balog helységbeli ősi birtoknak, viszont eladta, így a Baloghyak birtokai Huszár Aladárhoz kerültek. Ő egy kúriát (is) építtetett a településen. Ezt az épületet – gazdasággal együtt – később Kazy Lázár, majd Róth Simon bérelte (CSÁKY 1996: 3). Ifjabb Palugyay Imre írásából megtudhatjuk, hogy 1855 környékén Balog határának igencsak nagy része szántóföld volt – közel 90 katasztrális holdat tehetett ki. Rétből és kertből 340, legelőből 281, szőlőből 18, erdőből 18 katasztrális holddal rendelkeztek, írja CSÁKY KÁROLY.

Balog – Ság – Gyarmat (mai Ipolybalog – Ipolyság – Balassagyarmat) gazdasági kapcsolata már az 1800-as évek közepén kedvező volt. FÉNYES ELEK így ír a községről: „*Földjei első osztálybeliek, és szép gabonát, dohányt, kukoricát s főzelék növényeket teremnek. Egy kis szőlőhegye s téres legelője van...*” (1851). Pesthy Frigyes Helynévtárának elkészítését segítő Pásztori István bíró így ír a településről: „*Balog község nagyobb részint rónaságú, sem mellette, sem határában semmi nemű hegyek, völgyek, erdők nem léteznek...*” (1865).

Szagrális téren a számos kereszt és szobor mellett az ipolybalogi Szent Miklós tiszteletére szentelt római katolikus templomot mindenekelőtt szükségesnek vélem kiemelni. A román stílusban épített templom a Hont megye monográfiája szerint már 1100-ban állt. Az évszázadok során számos rekonstrukciós és stílusújító eljárás hatott

az Árpád-kori építményre, javarészt a barokk korban nyúltak hozzá. Napjainkban a templom tornyán a magyar királyi korona másolata látható, hasonlóképpen, mint az alsódiósi Szűz Mária mennybemenetele templom és a pozsonyi Szent Márton-dóm tetején. CSÁKY KÁROLY írásában is olvashatjuk, hogy Károly Róbert magyar és Vencel cseh király trónviszálya idején egy éjszakán át (1304 augusztusában) ebben a templomban őrizték a magyar Szent Koronát. Ennek emlékére kerülhetett fel a templom tornyára a korona másolata, melyet az idők során néhány politikai rendszer el szeretett volna távolítani, de a helyi lakosok nem engedték. Nem csak a torony tetején található meg a szimbolikus jelkép, hanem a templom belsejében kialakított üregben őrzik a Szent Korona hivatalos másolatát. 2005-ben rendezték meg Ipolybalogon az I. Szent Korona Ünnepséget, ennek apropóján készült el Kevi Farkas Zsolt ötvösművész és M. Gubány György zománcművész jóvoltából a hiteles másolat, amit azóta büszkén őriznek az ipolybalogiak.

2. ábra: Az ipolybalogi Szent Korona hivatalos mása
(fotó: Csáky Mátyás 2023)



A település hivatalos megnevezései az alábbi módon változtak az évek során:

1232 <i>Bolug</i>	1920 <i>Balog</i>
1351 <i>Balogh</i>	1938 <i>Ipolybalog</i>
1773 <i>Balogh</i>	1945 <i>Balog</i>
1786 <i>Ballog</i>	1948 <i>Blh nad Ipl'om</i>
1808 <i>Ipoly-Balog</i>	1951 <i>Balog nad Ipl'om</i>
1863 <i>Ipolybalog</i>	1994 <i>Ipolybalog</i>

(forrás: velempjaro.sk)

Közigazgatási szempontból a község 1920-ig Hont vármegye Ipolynyéki járásához tartozott. Ugyanebben az évben – a trianoni békediktátum idején – az új határok meghúzásakor az Ipolyon túlra eső részét elveszítette (84 ha, a községterület 9,1%-a), területe (8,35 km²) azóta változatlan. 1923-tól a Kékkői járásához, majd 1938-1945 között visszacsatolták Magyarországhoz, így Nógrád vármegye, Balassagyarmati járásához tartozott. Csehszlovákiához csatolás után ismét a Kékkői

járáshoz, majd annak megszűnése után, 1960-ban a Losonci járáshoz tartozott. 1968-ban a Nagykürtösi járáshoz csatolták.

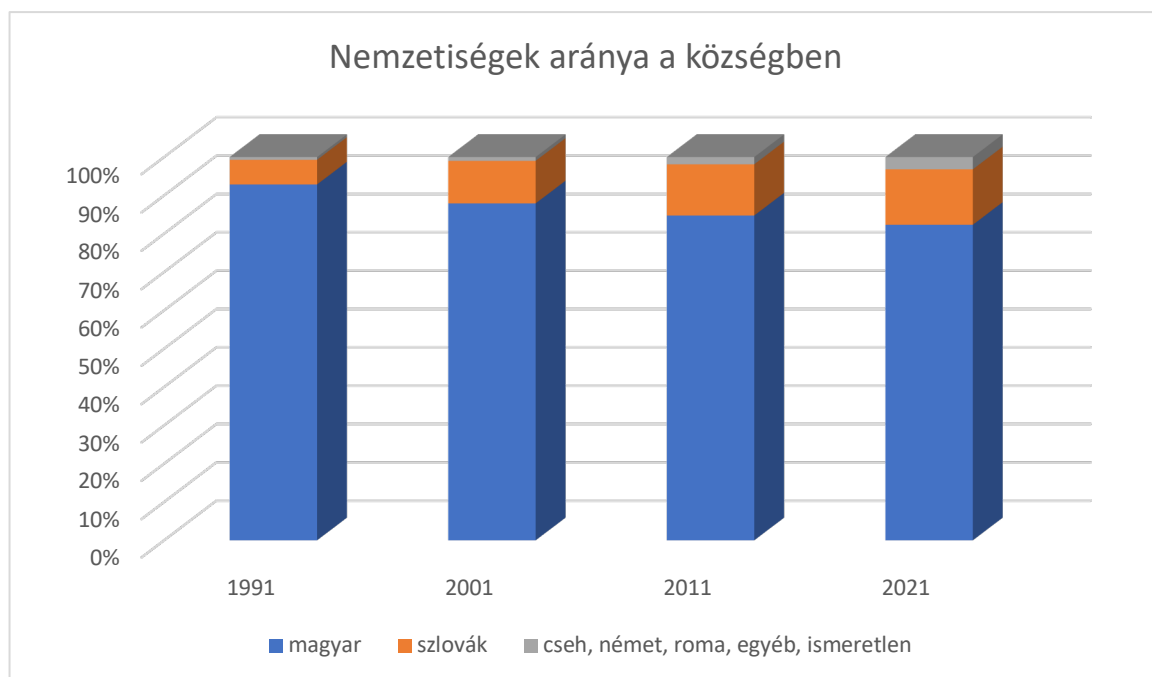
2.2 Demográfiai adatok

Mint az előbbieken tárgyalt rövid történelemben is írtam, az első írásos emlék a 1232-ből származik, amely említi a települést. Ipolybalogot az elmúlt évek, évtizedek, sőt az évszázadok során napjainkig javarészt magyarok lakták és lakják. A 21. században a lakosság nemzetiségi összetevőjére nem csak az elszlovákosodás van hatással, hanem a világjárvány, a migráció és a nemrégiben kitört orosz-ukrán háború is. Ezek mind-mind olyan tényezők, melyeket számításba szükséges venni, ha nemzetiségi kérdéseket vetünk fel egy-egy település vizsgálatánál.

A velemjaro.sk honlap alapján a legtöbb magát szlovák nemzetiségűnek valló ember 2011-es népszámláláskor 113 fő (13%) és a 2021-es adatok szerint szintén 113 fő (14%) volt. Számomra érdekes, hogy a népszámlálási adatok szerint 1880-ban 29 fő, 1910-ben pedig senki nem vallotta magát szlováknak. 1910-től a szlovák nemzetiségűek száma 2011-ig nőtt, azóta pedig stagnál.

1880-ban 510 főből 450 magyarnak (90%), 11 szlováknak (2%), 11 németnek (2%), 29 fő pedig egyéb nemzetiségűnek (6%) tartotta magát. 1910-ben 642 lakosból 641 fő magyarnak (100%), 1 ember pedig szlováknak vallotta magát. 1921-ben 671 főből 644 magyarnak (96%), 20 szlováknak (3%), 7 pedig egyéb nemzetiségűnek (1%) mondta magát. 1991-es népszámlálási adatok szerint a település összlétszáma 840 volt, ebből 780 fő magyar (93%), 54 fő szlovák (6%), 2 fő cseh és 4 fő ismeretlen nemzetiségű volt. 2001-es adatok szerint láthatóan csökkent a magyarok száma, ugyanis 811 főből 713 magyarnak (88%), 90 szlováknak (11%), 5 csehnek (1%), 3 pedig ismeretlen nemzetiségűnek tartotta magát. 2011-ben 846 fő volt a település lakossága, ebből 717 fő magyarnak, 113 fő szlováknak, 4 csehnek, 3 fő egyéb és 9 fő ismeretlen nemzetiségűnek mondta magát. A legfrissebb adatok szerint, tehát 2021-ben az alábbi módon osztdott a nemzetiségek aránya: összlétszám 781 fő, ebből 643 magyarnak (82%), 113 szlováknak (14%), 1 romának, 6 csehnek (1%), 7 egyéb és 10 ismeretlen nemzetiségűnek vallotta magát. Az alábbi adatokat tekintve azt látjuk, hogy nem csak a település összlétszáma csökken, hanem a község magát magyarnak valló közössége is.

A következő grafikon segít szemléltetni az elmúlt négy népszámlálási adataiból kiolvasható nemzetiségi arányokat.



3. ábra: Ipolybalog nemzetiségi eloszlása (forrás: scitanie.sk)

Az utolsó (2021-es) népszámlálási adatokat szerint Ipolybalog községnek lakossága 781 fő, ebből 375 (48,02%) férfi és 406 (51,98%) nő. Az itt élők száma korcsoportok szerint a következő: 86 fő 0–14 évesek csoportjába tartozik (11,01%), 15–64 év közöttiek 530-an (67,86%), 65 év felettiak pedig 165-en (21,13%) vannak (forrás: scitanie.sk).

2.3 Nyelvjárási régió

PRESINSZKY KÁROLY tanulmányában olvashatjuk, hogy JUHÁSZ DEZSŐ 10 nyelvjárási részre, ún. régióra osztotta fel a Kárpát-medence teljes magyar nyelvterületét. JUHÁSZ szerint a mai Szlovákia területére három nyelvterületi övezet is átnyúlik, ezek a következők: az északkeleti, a palóc és a közép-dunántúli–kisalföldi.

Az **Ipoly vidéki** – a nyugati, az északnyugati, a középpalóc, a keleti palóc és a Hernád vidéki mellett – nyelvjáráscsoport a **palóc nyelvjárási** régióba tartozik. MENYHÁRT JÓZSEF–SÁNDOR ANNA–PRESINSZKY KÁROLY *Szlovákiai magyar nyelvjárások* c. egyetemi tankönyvükben az egyes szlovákiai magyar nyelvjáráscsoport jellemzéseivel és a nyelvjárásokhoz fűződő attitűdökkel foglalkoznak.

Az Ipoly vidék nyelvjáráscsoport területe IMRE SAMU 1971-es írása szerint – *A mai magyar nyelvjárások rendszere* – az Ipoly távolabbi vidékén, a középpalóc

nyelvjáráscsoporttól nyugat irányban, a Garam vonalát nem elérő térségen fekszik, délnyugati határa pedig az *á*-zó területig nyúlik.

Az Ipoly vidéki nyelvjárás hangtani sajátosságait tárgyalva szükséges megemlíteni a magánhangzók fonéma-rendszerét. A rövid magánhangzóknál megtalálható a zárt *ē*, ami a nyílt *e* fonéma-ellentéte. PRESINSZKY szerint az *i*-zés itt erősebben van jelen, mint a középpalóban. Gyakran a köznyelvi *é* helyett a rövid *i* változat is használatos, mint például *kezibe* vagy *kezi*. Az *ö*-zés is használatosabb, mint a középpalócnál: *söpör*. A köznyelvi *ü*, *ű* gyakran felcserélődik *i*, *í* fonémákra: *hívés*. Pótlónyújtást idéz elő az *l*, az *ol*, az *öl* hangkapcsolatok kiesése: *nyóc*, *zód*. Labiális az *á* fonéma, az *a* pedig illabiális. Az *ó*, *ő*, *é* fonémák ebben a nyelvjáráscsoportban monoftongusos megoldásúak. A középpalóchoz hasonlóan az *i* előtt gyakori és azonos a *t*, *d*, *n*, *l* palatalizációja: *kenyi*, *szeretyi*, *gyijó*. Alaktani sajátságokat vizsgálva megállapítható, hogy a nyelvjáráscsoportban még aktívan él a rövidmagánhangzós szótő a *szeke*r, *tehe*n típusú (névszó)tövekben, továbbá az *apj*é, *f*üig alakok is általánosak. Az *eszi*k, *iszi*k igék múlt idejű alakja az alábbi módon használatos: *ëtt*, *itt*. A többes szám első személyű *-juk* rag általában a *j* nélkül használatos: *nyomuk*, *mosuk*. A *-ból/-ből*, *-ról/ről*, *-tól/-től* ragoknál a vidéken gyakran elhagyják az *l* fonémát, s az alábbi alakokban használatos: *-bó/-bö*, *-ró/-rő*, *-tó/-tő*. A *-val/-vel* rag használatánál a *v* nem hasonul: *szeke*rvél, *ké*rsztvél.

Az előbbieken tárgyalt hangtani és alaktani sajátságok erőteljesen használatosak az általam vizsgált településen.

2.4 Kutatási módszerek

Számos publikáció tanulmányozása után két fő szakirodalmat választottam munkám kiindulásául. DR. SZABÓ T. ATTILA *Miért és hogyan gyűjtsünk helyneveket?* c. könyve (1938) és E. NAGY KATALIN – SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA – KIS TAMÁS *Bevezetés a helynévkutatásba* (2022) írása szerint terveztem és hajtottam végre a kutatómunkámat.

Kutatásom részét két nagy folyamatra lehet osztani: gyűjtés és adatfeldolgozás.

DR. SZABÓ T. ATTILA szavaival élve nem helyneveket gyűjtünk tekintet nélkül arra, hogy melyik település határán fordulnak elő, hanem mindig egy bizonyos települési egység helyneveinek lehetőleg tökéletes és hiánytalan gyűjteményét igyekszünk összeállítani. A gyűjtési folyamatot két szakaszra lehet bontani:

1. Élőnyelvi adatgyűjtés

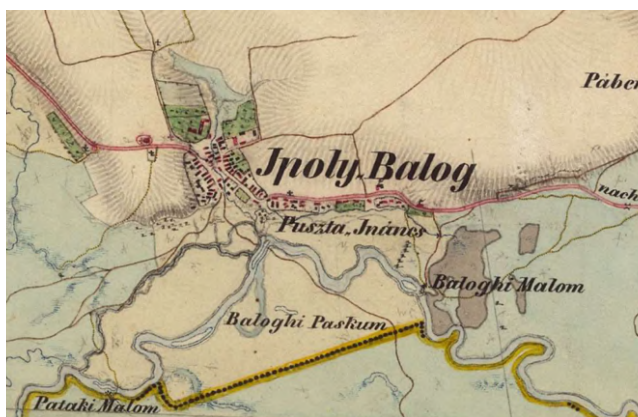
2. Történeti forrásfeltárás.

Az **élőnyelvi adatgyűjtés** során a gyűjtő elkészít egy olyan térképet – katonai vagy kataszteri térkép alapján –, amelyen a település bel- és külterülete is látható. Fontos megrajzolni a határvonalakat, a községhez tartozó folyóvizeket, utakat, utcákat, tereket. A megrajzolás, megtervezés – akár elektronikusan is – után válogatás nélkül minden (magyar és szlovák nyelven) használt helynévi adatot feljegyzünk jegyzeteinkbe, többek között az Excel-táblázatba is, aminek szükségességét majd későbbiekben bővebben is kifejtem. Az előkészületek után következhet az élőnyelvi gyűjtés a különböző eszközök segítségével, mint például a térkép. A településen élőnyelvi gyűjtést két évben is folytattam, az egyiket 2022-ben a másikat pedig 2024-ben. A gyűjtéseket személyesen, egy térkép, egy egyéni gyűjtési napló és egy hangrögzítő segítségével végeztem. Az interjúk során ún. „mentális sétát” tettem az adatközlőkkel, s rákérdeztem a község belterületén és a település határában lévő helynevekre. A beszélgetéseket hangfelvétel formában archiváltam saját magam részére – természetesen az alanyok beleegyezésével –, melyek segítségével alaposabban tudtam lejegyezni a hallottakat. E. NAGY KATALIN–SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA–KIS TAMÁS tanácsolják, hogy azoknak az interjúalanyoknak, akik kevésbé tájékozódnak jól a térkép(ek) segítségével, azoknak inkább szóbeli iránymutatást érdemes adnunk, illetve kimenni a település egyes részeire, s ott felgyűjteni a helyneveket (2022: 4.2.).

DR. SZABÓ T. ATTILA felhívja a figyelmet arra, hogy ne hagyjuk befolyásolni magunkat a saját köznyelvünktől, valamint az irodalmi nyelv alakoktól. Törekednünk kell a nép által használt helynevek hangzása szerinti, tehát ajánlatos fonetikus lejegyezni az adatokat. A helyneveket számmal kell ellátni, majd később ábécébe szükséges rendezni. A gyűjtés során nem csak a helyneveket, hanem azok helynév-magyarázatát is le kell jegyeznünk. DR. SZABÓ T. ATTILA könyvében olvashatjuk, hogy a helyszíni gyűjtés alkalmával ügyelnünk kell arra, hogy a vizsgálat alatt álló település helyneveit ne csak egy társadalmi osztály tagjaitól gyűjtsük össze. Minél több adatközlőtől és minél több forrásból kell, hogy adatot gyűjtsünk (1938: 15).

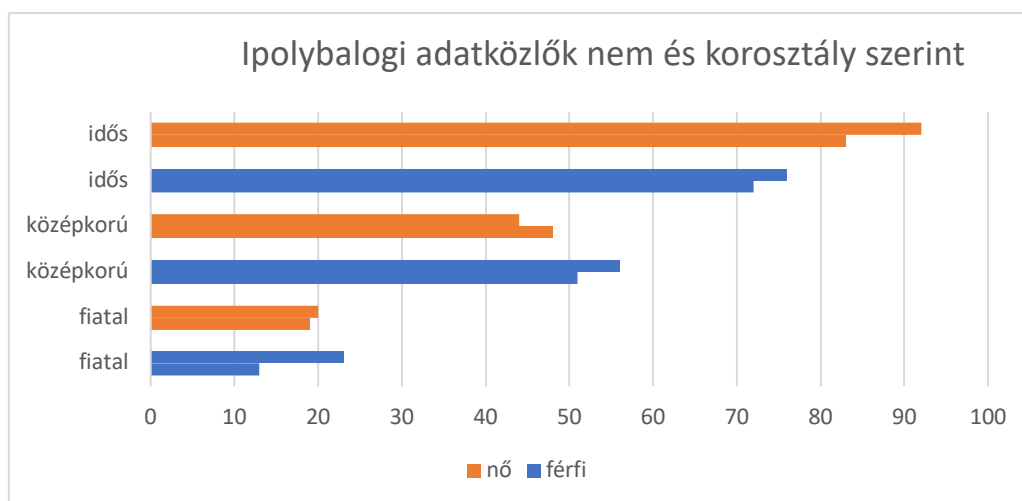
Történeti forrásfeltárás során az élőnyelvi adatgyűjtés által összeszedett információkat ki kell egészíteni a különböző időkből származó forrásokra alapított történeti gyűjtésekkel. Efféle forrásokat többnyire levéltárakban, hivatalokban, községházakban, egyházközségi levéltárakban, múzeumokban lelhetünk fel. Igencsak érdekes adatokra bukkanhatunk különféle okiratokban, térképekben, tanítói vagy kántori díjlevelekben, családi iratokban, záloglevelekben, földbirtokpercek-, határjárási oklevelekben, föld-adásvételi szerződésekben és így tovább. Történeti gyűjtésem során

több forrást is felhasználtam, felkutattam számos történelmi dokumentumot – mint például a *Magyarország első* (josefiniánus), *második* (franciskánus) és *harmadik* (ferencjózsefi) *katonai felmérések térképeit*, a *Lipszky-féle térképet* (1806). A 2019-ben kiadott *Ipolyi Arnold Alapiskola – Ipolybalog Regionális nevelés 6. osztály* (NÉMETH–MOLNÁR 2019: 25–26) c. tankönyvben pedig találtam egy összeállítást, amely 17 ipolybalogi dűlőnevet és a hozzá tartozó objektumleírást tartalmazza, – a kis helynévtárat egy 8. és 9. osztályos diákokból álló csapat gyűjtőmunkája alapján szerkesztették a szerzők. Legtöbb helynévadathoz azonban az adatközlőim által jutottam.



4. ábra: Ipolybalog község 1854-ben a második katonai felmérés térképén

A 12 adatközlőm mind ipolybalogi születésű, magyar nemzetiségű, vallási hovatartozásuk pedig római katolikus. Lokalizációs szempontból ügyeltem arra, hogy olyan egyének legyenek kiválasztva, akik a község különböző pontjain laknak. Nem és korosztály szerint az alábbi módon osztódnak:



5. ábra: A település adatközlőinek nem és kor szerinti felosztása

Úgy gondolom, hogy a 21. században nagy segítségünkre szolgál a modern technológia, az internet használata. A különféle böngészők segítségével néhány kattintás

után nem csak könyv- és levéltárakat, térképeket érünk el, hanem az információcserét is jócskán megkönnyíti.

A helynévtörténeti tanulmányok megszerkesztéséről az alábbi gondolatot ossza meg Szabó T. Attila: „*A kétféle (helyszíni és történeti) gyűjtés eredményeit nem külön kell kezelniük, hanem egymással összeszerkesztve települési egységenként...*” (SZABÓ T. 1938: 19). Az adatfeldolgozásnál nagy segítségemre szolgált 2024 februárjában megvalósult iskoláztatás a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék jóvoltából, hol a Magyar Nemzeti Helynévtár Program projektével foglalkoztunk, amely kötődik a kutatási munkámhoz.

3 IPOLYBALOG HELYNEVEINEK VIZSGÁLATA

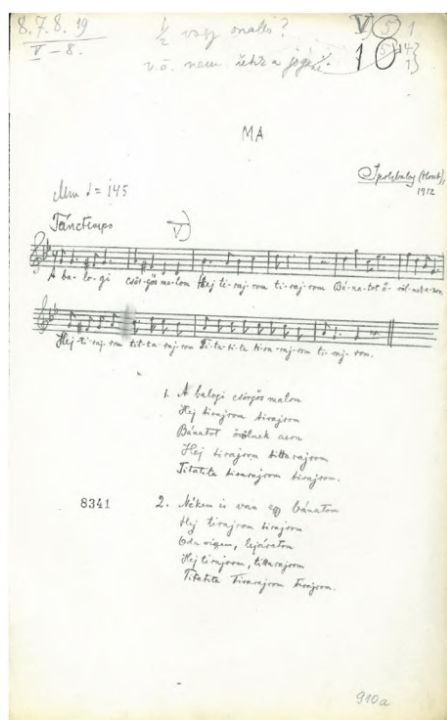
3.1 Ipolybalog község helynévanyaga

3.2 Az adattár felépítése

A gyűjtés során a helynévadatokat egy Excel-táblázatba rendeztem és szerkesztettem. A Magyar Nemzeti Helynévtár Program ajánlását követve az alábbi mezőszerkezetet használtam: 1. azonosító, 2. év, 3. helynévadat, 4. forrás, 5. háttérforrás, 6. objektuminformáció, 7. helyfajta, 8. helyragos alak, 9. standard, 10. táblanév, 11. denotatív jelentés, 12. névmagyarázat, 13. szélességi fok, 14., hosszúsági fok, 15. nyelv, 16. lokalizáció pontatlansága, 17. fotó, 18. szócikk, 19. megye, 20. település, 21. azonosító. A történeti és az élőnyelvi gyűjtések során összegyűlt helynévadatot a táblázatban minél pontosabban igyekeztem szerkeszteni, majd a táblázat segítségével íródtak meg a szócikkek.

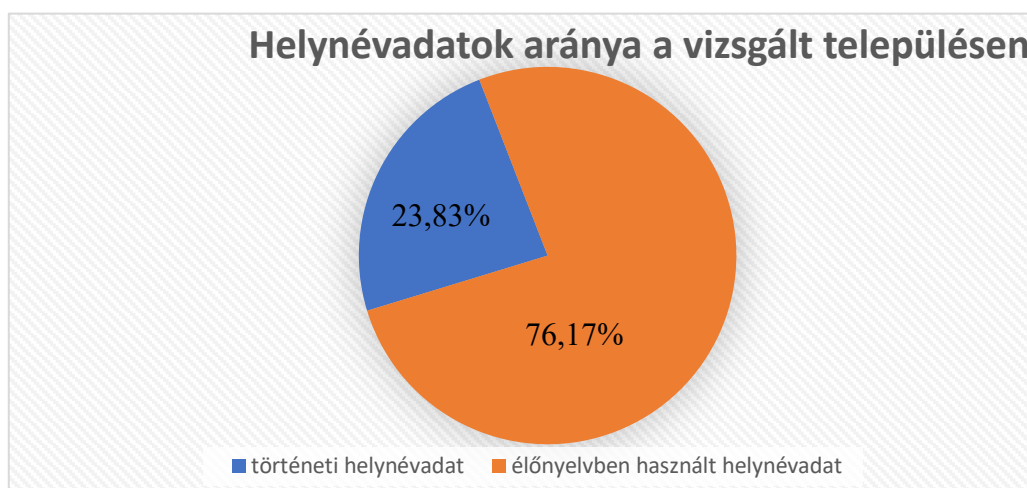
Az adatbázisban 214 helynévadat szerepel. Ebből a gyűjteményből csupán 2,14% a történeti helynévadat, ami azt jelenti, hogy a helyi lakosok nem ismerik az adott helynevet. A történeti helynévadat így csupán egy helyet jelöl, mégpedig a *Baloghi Malom*-ot. A gyűjtés során egyik adatközlőm sem említett – rákérdezés után sem – malmot, hogy a település bármelyik részén állt volna. A NÉMETH–MOLNÁR tankönyv *Gátköze* helynévadat leírásánál olvasható az egykori malomról. Élőnyelvben nem használatos és ismereteim szerint a jelenlegi helyi lakosok nem tudják, hogy létezett Ipolybalogon malom, viszont, ami nagyon érdekes számomra, hogy nem csak a második katonai felmérés térképén található feljegyzés róla – *Baloghi Malom* néven –, hanem egy

1912-es népdalgyűjtés kottájában is. Az említett helynévadat a következő kontextusban lelhető fel:



„A balogi csörgősmalom
Hej tirajrom tirajrom
Bánatot örölnék azon
Hej tirajrom tirajrom...”

6. ábra: Kézzel írott kotta: Kodály-rend,
118. dosszié



7. ábra: Az Ipolybalogon gyűjtött helynévadatok aránya

A grafikon (lásd 7. ábra) mutatja az összegyűjtött helynévanyag arányát, amely **51 történeti helynevet** (23,83%) és **163 élőnyelvben** (76,17%) ismert és használt helynévadatot tartalmaz.

3.3 Helynévszótár felépítése

A helynévszótár alapegysége a szócikk. A szócikkek különböző szerkezeti egységekből állnak, ezeket gondolatjellel választjuk el egymástól. A címszó után

az adatközlő rész következik – forrás megjelölése, konkrét névadatok, illetve szükség esetén az adatközlőtől származó szövegközlés is ide írandó.

A szócikk öt egysége: **címszó**, amely megegyezik az adatbázisban megállapított táblanév alakjával, **adatközlő rész** – „év: adat (forrás),” formában épül, az adatok sorrendjét az adatolási idejük határozza meg, időben visszafelé haladva szükséges lejegyezni –, **leíró rész**, a helyet bemutató és a neveket tárgyaló szövegszakasz, **utaló szócikkek**. A Magyar Nemzeti Helynévtár szerint a szócikkek megalkotásának fő rendező elve a megjelölt hely, a denotátum azonossága – tehát a morfológiai és lexikális különbségek ellenére is egy szócikkbe kerülnek azok az adatok, amelynek azonos denotátummal rendelkeznek.

A névszócikkek felépítését BÁBA BARBARA: *A Hajdúböszörményi és a Hajdúhadházi járás helynevei* c. munkája alapján dolgoztam ki.

RÖVIDÍTÉSEK:

~	alakváltozatok jelölése
	az adatközlőktől idézett szövegközlés szakasza (előtte és utána)
—	a leíró részt megelőző jel abban az esetben, ha nincs adatközlőktől idézett szövegközlés
()	a forrás megjelölése
EKFT.	első katonai felmérés térképe
MKFT.	második katonai felmérés térképe
HKFT.	harmadik katonai felmérés térképe
tn.	magyar nyelvű táblanév
sz. tn.	szlovák nyelvű táblanév

A feltüntetett évszámok a történelmi forrásfeltárás és az élőnyelvi adatgyűjtés (2024) éveit jelölik.

3.3.1 Ipolybalog helynévszótára

Ipolybalog 2024: *Ipolybalog ~ Ipolybálog ~ Bálog*, 1941: *Ipolybalog* (MKF.), 1882: *Ipoly-Balog* (HKFT.), 1854: *Ipoly Balog* (MKFT.), 1808: *Ipoly-Balog* (velemjaro.sk), 1806: *Balogh* (Lipfzky térkép), 1784: *Ballog* (EKFT.), 1758: *Ballog* (D1. 391, W. XI. 402), 1232: *Bolug* (D1. 391, W. XI. 402) — *Ipolybalog* elnevezés előtagjaként az Ipoly áll, amely a településen folyó *Ipoly* voltára utal.

Alájáró 2024: *Alájáró ~ Ālājāró*, 2019: *alájáró* (Németh–Molnár 2019: 25) | *Temető mēgett, az a dārābjā, lē a kāpolnāig mēg a rétekgig. Innen mēntek lē a Gerébājārā.* | A *Temetőtől* délnyugatra eső terület. A déli irányba a rétekgig, a nyugati irányban a *Kápolnáig* tart a füves, illetve kertes terület. A név a népetimológia szerint a település mélyebben fekvő területére vezető szintkülönbség miatt alakult ki.

Alsó buszmegálló 2024: *Ālsó buszmegálló* — A település belterületének központjában, a *Fő téren* elhelyezkedő buszmegállók – mind a két menetirányban – megnevezése.

Alsó Ináncs 2024: *Ālsó Ināncs* — Az *Ináncs* településrész déli része. Lakott terület.

Árterület 2024: *Ārterület* | *Végig mēgy az Ipoj mellett.* | Az *Ipoly folyó* északi részén húzódó füves terület. Az év különböző időszakaiban a bárányok legeltetésére használt terület. A név abból ered, hogy bizonyos időközönként – például sok esőzés – az *Ipoly folyó* kilép a medréből és a mellette lévő füves területet borítja el. Ez a jelenség olykor hetekig is megfigyelhető.

Balogi Malom 1854: *Baloghi Malom* (MKFT) — A település belterületének délkeleti részén egykor állt malom megnevezése. 2024-ben az élőnyelvben már nem ismerik.

Balogi rétek 2019: *Balogi rétek* (Németh–Molnár 2019: 25) — Az *Ipoly folyó* mentén elterülő kaszálókat nevezték így. Innen takarították be a takarmánynak való szénát.

Békadomb 2024: *Békadomb* | *Kis tó vót, oszt a békāk mindig kiűtek a pártrā.* | A *Kör utcától* kelet, a *Sportpályától* északnyugat irányban elhelyezkedő tó és közvetlen terület megnevezése. Nevét a lápos területen lévő békákról és a földrajzi adottságairól kapta.

Csapás 2024: *Csapās* | *Csapās ment végig arra. Vót egy csapās, ojan vízfojās is vót az. A Gerébēk ajjátó' végig a rétek közepéig mēnt. Valamikor nādas is vót benne, vizes rész vót. Szerettünk arra járni télen is, mikor be vót fagyva, lementünk egész Nagyfalú alá, mentünk hokizni. Korcsojāval mentünk egész végig.* | A *Gerébaljától* dél és délkelet irányban fekvő terület.

Csillagpuszta 2024: *Csillāgpusztā ~ Pusztā* | *A Csillāgpusztā mēg Balogho' tartozik. Fēlülnézetből csillāgalakú.* | A település kataszterétől nyugat irányban, a *Fő út* déli oldalán található pusztá megnevezése. Hivatalosan Nagyfalú település kataszteréhez tartozik, de az adatközlők és a településen élők szerint *Ipolybalog* területéhez tartozik. A pusztá területén egykor dohányt termesztettek, ma már szőlősként és kaszálóként

használatos. Nevét a népetimológia szerint azért kapta, mert felülnézetből a puszta csillag alakú.

Csomószentek 2024: *Csomószönték ~ Mindénszönték ~ Szönték* — A település belterületének központjában található szoborcsoport. A Nepomuki Szent János, Szent Flórián és Szent Vendel alakját ábrázoló alkotást 1872-ben állította Pásztori István és neje Török Katalin. Az elnevezés onnan ered, hogy nem csak egy, hanem több szent került egy emlékműbe.

Csurgó 2024: *Csurgó | Lúdpiac mellett, ami belemént a fojába azt híjják Csurgónak.* | A település belterületének központjától délre található patak-folyó találkozási pontja. A *Halas-tóból* eredő *Patak* ezen a területen torkollik bele az *Ipoly folyóba*. A *Kétvíz* és a *Kenderáztató* között helyezkedik el. A népetimológia szerint azért nevezik így, mert a patak lassan csurog bele a sebesebben folyó vízfolyásba.

Dobos csárda 2024: *Dobos csárdá -ba, -ho', -hoz ~ Csárdá ~ Kocsmá* — A település belterületének központjában, a *Fő út* mentén található a kocsmaként funkcionáló csárda. Alapítási éve: 2014. A szókapcsolat első fele a tulajdonos vezetéknévét jelöli.

Első fehér kereszt 2024: *Első fehér kereszt ~ Fehér kereszt* — A település külterületén, a *Kör utcától* északra, a földesút mellett található kereszt. Név az építmény színét és a faluból a *Határ* és a *Szőlők* felé vezető földesúton való elhelyezkedését jelöli, ugyanis továbbhaladva következik a *Második fehér kereszt*.

Emelkedő 2024: *Emelkedő* — A település belterületén lévő *Sport utca* kezdeti szakasza a *Fő úttól* viszonyítva. A név abból ered, hogy az útszakasz meredeken emelkedik.

Falukútja 2024: *Falukútya | Most ott Cibujáék előtt vót a fálukútya. Oda jártunk a tehenéket itatnyi. Innen a környékbő', legalabb húsz-huszonöt család oda járt.* | A település belterületének központjának északi részén állt a kút, amelyet állatok itatására használtak. Ma már nem található meg az objektum. Nevének eredete az, hogy a falu egy része aktívan használt egy kutat, azonos célokra.

Falupajtája 2024: *Falupajtája | Futbalpāja meg libápās vót ott.* | A terület egy rétet jelölt, ma már épületek találhatók a helyén. Régen futballpályaként és a libák legeltetésének helyszínéként szolgáló füves terület volt.

Fehér kereszt 2024: *Fehér kereszt* — A település külterületén, a *Kör utcától* északra, a földesút mellett, mezőgazdaság által művelt területen található kereszt. Név az építmény színét is jelöli.

Fekete kereszt 2024: *Fekete kereszt ~ Istenrombolóké ~ Bolgār-kereszt | Mi vótunk az Istenrombolók. A kereszt ott vót, ahol most az útnak a közepe. Még lett égyezve, hogy odébb lesz téve. Le köllött döntení a keresztet. Osztt tudod mi vót az akkor a keresztet ledönteni? Égbekiáltó botrány.* | A kereszt a *Kör utca* és a *Fő út* nyugati találkozásánál áll. A név magába foglalja az építmény színét és típusát is.

Felső buszmegálló 2024: *Felső buszmegálló ~ Fölső buszmegálló — A Laktanya előtt álló buszmegállók – mind a két menetirányban – megnevezése.*

Felső dűlő: 1882: *Felső-dűlő* (HKFT.) — A település külterületének északi határán fekvő terület.

Fő út 2024: *Fő út* (tn.) ~ *Fő út ~ Orszāgút | Ami végig mēgy a falun, az az Orszāgút vagy Fő út.* | A település belterületén húzódó leghosszabb utca.

Földek 2024: *Földek ~ Fődek*, 1854: *Baloghi Földek* (MKFT.) | *Gabona, mindēn vót, rozst azt nem mindēnki, zábot is azok, akiknek ló vót.* | A település külterületének északi határában található földes terület.

Fölvég 2024: *Fölvég* — A település északnyugati része, a mai *Fő út*, *Mikszáth Kálmán utca*, *Kör utca*, *Ipoly utca* és a *Sport utca* együttese. Nevét a település elhelyezkedése alapján kapta, mivel magasabban fekszenek azok az utcák, mint a település délkeleti részén.

Főtér 2024: *Főtér* — A település belterületének központja. A jelenlegi *Zolnay kocsmá* és az *Alsó buszmegálló* között elterülő terület. Különböző kulturális eseményekre használatos hely. Nevét a funkciója miatt kapta.

Futballpálya 2024: *Fotbálpāja ~ Focipāja ~ Pāja ~ Pāja ~ Új pāja | Amikor meglētt az Új pāja, oda is ticsovināt hoztunk.* | Az *Óvodával* és a *Korona Panzióval* átellenben, a *Sport utcában* található a *Futballpálya*, melyet gyakran *Új pályának* is neveznek. Nevét a funkciója miatt kapta. A futball és a pálya kifejezések összekapcsolása.

Galamia 2019: *Galamia* (Németh–Molnár 2019: 25), 1882: *Galamia m.[mező]* (HKFT.) — A régi kőhíd melletti patak mocsaras, bokros, gazos része. Régen oda hajtotta a kondás a disznókat, hogy ott dagonyázzanak. A területet mezőként és egyben a folyó partszakaszaként írható le, amely a *Galami-patak* mentén található.

Galamia-patak 2024: *Gálamiá-páták ~ Gálamiá ~ Gálámjā | A Gálamiá-páták, ami jön Kelenyébő', arról maradt.* | A település belterületének nyugati részén folyó patak, amely beleáramlik az *Ipoly folyóba*. A *Galapia-patak* északról, egészen Kelenye településtől áramlik.

Gát 2024: *Gāt -ra, -on ~ Töltés | Csak a '70-es évek elején csinálták a terveket a gátra.* | A település déli és az *Ipoly folyó* északi részén elterülő gát megnevezése. Funkciója az, hogy az időnként kiöntő *Ipoly folyó* vize ne jusson a település lakott részére.

Gátköze 2019: *Gátköze* (Németh–Molnár–Molnár 2019: 25) — A *Gátköze* az *Ipoly* és bizonyos gátak közötti terület neve. Valószínűleg azok a gátak melyekre a név utal, nem a 70-es években emelt ma is látható gátak. Régebbi, azóta elbontott gátokról vagy duzzasztógátokról lehet szó, esetleg vízimalom duzzasztógátjáról.

Gerébalja 2024: *Gerébájjá*, 2019: *Gerébalja* (Németh–Molnár 2019: 25) | *A hárànglāb uccān végigmész, lemész a pártalā, oszt jobbra. Ott is fődek vótak, meg gyümölcsfāk meg ijek.* | Termőföldek találhatók a *Mikszáth Kálmán* utca déli részét követő területen. Valószínűleg a terület azért kapta ezt a nevet, mivel sváb telepesek, sókereskedők települtek ide. Foglalkozásukból eredt nevük is: Sälzer (sókereskedő, sófőző), később magyarosítás után zolcer. Ezen telepesek gyűjtőneve a faluban „gerébek” lett, azért nevezték a területet *Gerébaljának*, mivel ezek voltak a gerébek kertjei, veteményesei – beházasodás után.

Gömbölyű pást 2024: *Gömböjűpāst ~ Gömbölűpāst*, 2019: *Gömbölyű pást* (Németh–Molnár 2019: 25), 2019: *Libalegelő* (Németh–Molnár 2019: 25) — A mai *Ipoly utca* déli szakaszának végén lévő füves terület szolgált a libák legeltetésének helyszínéül. Ma már épületek találhatók a helyszínén. A név megnevezése a népetimológia szerint az, hogy gömbölyű füves terület volt az, ahová kihajtották a libákat.

Gróf Eszterházy János szobor 2024: *Eszterhāzi szobor ~ Eszterhāzi Jānos szobor ~ Eszterhāzi* — A 2022-ben állított *Gróf Eszterházy János* mellszobor a *Szent Erzsébet parkban* található. A név az őt ábrázoló grófról kapta.

Gugli-pálya 2024: *Gugli-pājā* | *Összedobtak huszonöt fillért, vagy egy koronāt a guglinā', oszt aki mëgnyerte, a pártinak akik vótak, egy-egy sört a pártinak kért. Tulajdonképpen mindenki magānak vette, mer' bëtötték a kasszāba, oszt azon mëgvették a sört maguknāk.* | Egykor földes-füves teke-pálya a település belterületén álló kocsmá mögött. Ma már épületek találhatók a helyszínén. A név a játék elnevezéséből származik.

Halas-tavacska 2024: *Hālāstāvācskā* — A *Szent Erzsébet parkban* található kisméretű tó. A tó mellett játszótér van, a gyermekek előszeretettel nézik a tóban lévő

halakat. A név kicsinyítő képzős alakja a *Halas-tóból* ered, mivel a *Halas-tavacska* lényegesebben kisebb, mint a *Halas-tó*.

Halas-tó 2024: *Hálás-tó ~ Mocsár | Úgy is hitták, hogy mocsár. Régén fás terület vót, aztán kitisztították. Vittek oda halakot, telepítettek.* | A település belterületének központjától észak irányban, a *Kör utcától* délkeletre eső területen lévő tó. A mocsaras területet – ezért is nevezték *Mocsárnak* – 1948 után tisztították ki abból a célból, hogy a *Szövetkezet* kacsaneveldét hozzon ott létre. A kacsafarm csupán két évig üzemelt. Az egykori *Mocsár* területén 8 forrás is volt. A *Halas-tó* környékére előszeretettel járnak fiatalok és idősek is szabadidőjükben.

Hangya Szövetkezet 2024: *Hàngyà Szövetkëzet* — A település belterületi központjának keleti részén lévő épület, melynek egyik része kocsmaként a másik pedig üzletként funkcionált. Az épület már nem létezik, helyén ma már a *Jednota* üzlet áll.

Harangláb 2024: *Hàránglāb -ba, -ho'* | *Ez egy olyan hărănglāb, amit úgy építettek meg, hogy nem voltak benne vasszögek, hanem faszögeket használtak.* | A 18. században kizárólag fa elemekből épült harangláb a *Fő út* északi részén, a *Kör utca* és a *Fő út* két találkozási közötti területen helyezkedik el.

Határ 2024: *Hâtār* | *Ahogy megyünk ki a falubó' a szőlők felé, az vót a Hatār. Egész Inámig tartott. Lapossak mellet, mezei út, egész Nyékig. Ha mentünk ki dógoznyi, reggel vinni köllöt a demijonval a vizet...* | A település külterületének északi részének megnevezése. Területén termőföldek és a *Szőlős* található. A név az *Ipolybalog* és a szomszéd községekhez tartozó megművelt földek határából ered.

Határok útja 2024: *Hatārok úttyā* — A *Határban* lévő földes út, a település külterületének északi részén. A név megnevezése az út elhelyezkedéséből ered.

Hatméteres 2024: *Håtmétërës* | *Ott vót a legméjebb a víz. Vót egy öreg topoiffā, ijen törzs ë, oszt arról beugrānyi. Vasárnap már júniustól egész szeptemberig míg nem gyütt az iskola, Nyékrő' vasárnap débe, megindútak a nyékiek biciklivel, vót amikor hārmincān, ötvenen is ide gyüttek ide Balogra fürönnyi. Nevettük őkö't, mer' egyik se, a ötvenbő' talán ketten tuttak úsznyi.* | Az *Ipoly folyó Pásztori* szakaszától keletebbre lévő szakasz. A név népetimológia szerint a víz mélységét jelöli.

Hullaház 2024: *Hullāhāz -nak, -ba, -ban, ho'* — A település belterületének nyugati részén, a *Temető* területén lévő helyiség, ahol a temetésig tartják a hullákat. A temetési szertartásokat is ezen a helyen végzik. A denotátum elnevezése a funkciójából ered.

Hűvösvölgy 2024: *Hűvösvölgy* | *CSEMADOK napok vótak, vagy tíz éven keresztül is.* | Kulturális helyként funkcionáló terület. A település belterületének központjától északra, a mai *Halas-tó* területétől délre terült el egy füves terület, melyet *Hűvösvölgynek* neveztek.

Ináncs 2024: *Ināncs -ra*, 2019: *Ináncs* (Németh–Molnár 2019: 25-26), 1882: *Ináncs psz.[puszta]* (HKFT.), 1854: *Pusztá Ináncs* (MKFT.) | *Ahol az iskola vót, körülbelü. Iskola meg a Illés hāza között ott vót a határ Ināncs meg Balog között. Horvāth péknek a hāza még Balog vót. Ināncs az mindig Balogho' tartozott. Csúfolódó is vót: ināncsiak vattok, békájukbān láktok.* | A falu, ill. a balogi földterületek Ipolykeszihez közeli része. A *Kapasszal* szemben fekvő terület az *Ipoly* oldalán az ináncsi puszták voltak. A falu mostanság *Ináncsnak* nevezett részét ezekről a pusztákról nevezték el. Valamikor önálló település volt. *Alsóináncs* a gát előtt, a folyó felé, *Felsőináncs* Ipolykeszi felé található. Volt itt zsidótemető és zsidókocsmá is. A temető nyomai mai napig felfedezhetők.

Ipoly folyó 2024: *Ipoj fojó ~ Ipoj ~ Ipó* | *Az Ipoj is föl vót osztva részekre. Méjségük is mās mijen.* | Az *Ipoly folyó* a település déli határa, amely egyben országhatárt is alkot Szlovákia és Magyarország között. Mélysége részenként különböző, időközönként – nagy esőzéseknek köszönhetően – kilép medréből és kiönt a folyó melletti *Rétre, Árterületre*.

Ipoly utca 2024: *Ipoly utca* (tn.) ~ *Ipel'ská ulica* (sz. tn.) ~ *Ipoj utcā* — A település belterületének központjáról délre található utca megnevezése. Nevét arról kapta, hogy a jelölt utcáról lehet megközelíteni az *Ipoly folyót*.

Istálló 2024: *Istálló ~ Istállók* — A *Jéerdé* területén lévő istállóként szolgáló épület megnevezése.

Játszótér I. 2024: *Jātszótér* — A település központjában található *Szent Erzsébet park* területén elhelyezkedő játszótér megnevezése.

Játszótér II. 2024: *Jātszótér ~ Kis játszótér* — Az *Ipoly utcában* található játszótér megnevezése. A kis melléknevet a *Szent Erzsébet parkban* megtalálható *Játszótér* megnevezés ellentétéként kapta, mivel ez kisebb játszótér, mint a parkban megtalálható.

Jednota 2024: *Jednota* — Az üzlet épülete a település belterületének központjától délkeletre található. A COOP Jednota Slovensko üzletlánc rövidítéseként használt megnevezés.

Jéerdé 2024: *Jéerdé ~ Szövetkezet* — A település belterületének nyugati részén található épületek és istállók területi megnevezése. A JRD (mozaikszó, Jednotné roľnícke družstvo) – szlovák kifejezés, a magyar megfelelője: Egyesült Földműves Szövetkezetek. A szövetkezet épületeit jelöli a megnevezés.

Jégverem 2024: *Jégverem | Nagy, hosszú, mint egy pince, mélyre vót leāsva. Oszť telen, mikor az Ipó befagyott, ki vót jelēntve, kidobóta a kisbíró, hogy mēnnyēnek szekerekvel, meg embērek is ijen csākānyokkal meg mivel vágni a jeget, oszt szekerekkel hordták be abba a Jégverembe. Mer' akkor nem vótak hűtők. Oszť akkor mindenkinek, aki ugye Szenthāromságkor vāgta a libāt előre, vagy öltek is, edinyēkbe vitték be a Jégverembe.* | A település belterületének központjában, a mai Jednota területén volt kialakítva az egykori a Jégverem. A falu különböző pontjairól jártak ide a lakosok hűteni a romlandó termékeiket. A név a jég és a verem (mint gödör) összeolvadásából jött létre.

Kacsafarm 2024: *Kácsáfārm ~ Tyúkfārm | A kácsāk kijārtak a vízbe, ott erett a páták, meg forrás is vót.* | A Kör utca keleti részén, a mai Halas-tó mentén egykor állt komplexum megnevezése. Az elképzelt gazdaság két évig tartott, majd megszűnt a Kacsafarm/Tyúkfarm. A név az ott tenyésztett állatokról (kacsa, tyúk) és a farm kifejezés összekapcsolásából ered.

Kapasz 2019: *Kapasz* (Németh–Molnár 2019: 25), 1882: *Kapasz psz[puszta]* (HKFT.) — A falu azon végén, amely Ipolykeszi felé vezet, északi oldalon van egy domb. Ezen régen egy csárda állt. A feljutáshoz fel kellett kapaszkodni a dombtetőre, erről kapta a *Kapasz* nevet.

Kápolna alja 2024: *Kāpolna ājja -ra* — A település nyugati részén található *Szenthāromság kápolna* alatti terület megnevezése. A terület fűvel van borítva.

Kápolnadomb 2024: *Kāpolnadomb ~ Koronādomb ~ Szent Koronā domb | A Korona Ünnepszég szokott itt lenni.* | A település nyugati részén, a *Szenthāromság kápolna* és a *Kápolna alja* területet egybefogó denotátum. 2004-től évente a *Kápolnadombon* vagy *Koronādombon* vagy *Szent Koronā dombon* rendezik meg a Szent Korona Ünnepszéget. Nevét a területi adottsága és elhelyezkedése – kápolna van a tetején – miatt kapta.

Kastély 2024: *Kāstěj | Ott mulattak, akik hozták a szentkoronāt, mikor bēřtētték a templombā, utāna a kastějba mulattāk. Valami Balogh lakott ott.* | A település belterületének központjától északkeletre, a *Sport utcán*, az *Emelkedő* tetején található épület. Az építmény ma már családi házként funkcionál. A népetimológia szerint,

amikor a Szent Koronát a *Szent Miklós templomba* helyezték el egy éjszakán át, az azt szállító embereket ezen a helyen – Balogh családnál – szállásolták el.

Kenderáztató 2024: *Kendërāztátó* — Az *Ipoly folyó Kétvíz* szakaszától keletebbre, a *Kiscserneig* lévő folyószakasz. A név a népetimológia szerint azért kapta nevét, mert régen itt áztatták a kendert.

Kenderföldek 2024: *Kendërföldek*, 2019: *Kenderföldek* (Németh–Molnár 2019: 25) — Az *Alájárótól* keletre elhelyezkedő területeket nevezik *Kenderföldeknek*. A denotátum megnevezése abból ered, hogy ez a térség szolgált kendertermesztésre.

Képalja 2024: *Képäljä ~ Képäjjä*, 2019: *Képalja* (Németh–Molnár 2019: 25), 1882: *Képalja* (HKFT). — A település külterületének délnyugati részén fekvő terület. A népetimológia szerint azért kapta ezt a nevet, mert a falu külső területén helyezkedik el, azaz a „térkép (alján), szélső részén” található.

Kertmege 2024: *Kertmëge*, 2019: *Kertmege* (Németh–Molnár 2019: 25) — A *Mikszáth Kálmán utca* déli részén kezdődő földes út, valamint az attól nyugatra eső terület megnevezése. A népetimológia szerint a házak kertjei mögött haladó földút és terület neve a *Kertmege*.

Két körtefa 2024: *Két körtefa ~ Vädkörtefäk | Älítólag valahol be van térképezve, hogy nem lehet kivāgni, így beszélük az öregök.* | A település nyugati külterületén lévő körtefák megnevezése, amely a mai napig fontos tájékozási pontként szolgál. A név megnevezi a fák számát és fajtáját is.

Kétvíz 2024: *Kétvíz | Ott középën homoksziget vót, azért hittäk Kétvíznek. Oda csak kisgyerëkek jártak, mer kicsi vót a víz. Ettől lëjebb män nem jártunk fürönnyi.* | Az *Ipoly folyó* legnyugatibb, a *Kenderáztatótól* nyugatra lévő folyószakasz. A név a népetimológia szerint azért *Kétvíz*, mert középtájt volt egy homoksziget, amely ketté választotta a vízterületet.

Kiscsernei 2024: *Kiscsernei | Ide jártak a nagyobbak fürönnyi.* | Az *Ipoly folyó Kenderáztató* szakaszától keletebbre, a *Lóúztatótól* pedig nyugatabbra lévő folyószakasz.

Kocsma I. 2024: *Kocsmä ~ Régi kocsmä | Régën, ahogy most van a Jednotä üzlet, ott vót a Kocsmä. Hosszú épület vót, először az egyik felin, aztän a mäsikon.* | A *Kocsma* egykori épülete ma már *Jednota* üzletként funkcionál.

Kocsma II. 2024: *Kocsmä ~ Zolnai ~ Zolnai kocsmä* — A település belterületének középpontjában, közvetlen a *Fő tér* déli részén található épület. A Zolnay család tulajdonában lévő és ő általuk működtetett kocsmá megnevezése.

Kormos 2024: | *Oda jártunk fürönni. Ojan fekete vót a fál, de nem is tuggyuk mért. Mittomén mér', csak úgy hívtuk, hogy Kormos. Ojan víz, hogy nem vót méj, de azé oda szoktunk ugornyi.* | Az *Ipoly* folyó egyik szakasza, ahová a fiatalok és a felnőttek jártak fürödni. A nevét a fekete színű földről kapta.

Korona Panzió 2024: *Koronā Pānzió ~ Kocsmā* — A település belterületének központjától északkeletre, a *Sport utcán*, az *Óvoda* melletti és a *Sportpályával* szemben lévő épület, amely kocsmaként és panzióként is funkcionál. Nevét a népetimológia szerint azért kapta, mert a *Szent Miklós templom* tetején és az *ipolybalogi* címerben lévő *Szent Korona Ipolybalog* egyik jelentős szimbóluma.

Kovácsház 2024: *Kovācshāz* | *Szīnpad is vót, ojan vót, mint a kulturhāz.* | A mai *Kocsmā* területén egykor álló épület. A név előtag „kovács” kifejezést a mesterségből kapta, ugyanis itt lakott a falu kovácsa.

Kovácsműhely 2024: *Kovācsmūhej* | *A tejcsarnok utān vót a Kovācsmūhej, azt a mūhejt oszt ātvette a Jéerdé.* | A település belterületének központjában, a *Kovácsháztól* északra lévő épület. A kovács szakember műhelyeként szolgáló épület megnevezése.

Kovácspart 2024: *Kovācspārt* — A *Főút* egyik szakasza, amely az egykori *Pékség* térségében volt. A név eredetének népetimológia magyarázata sincs.

Kör utca 2024: *Kör utca* (tn.) ~ *Okružná ulica* (sz. tn.) ~ *Kör utcā* — A település belterületének északnyugati részén lévő utca megnevezése. Nevét az alakjáról kapta.

Középső Ináncs 2024: *Közepső Ināncs* — Az *Ináncs* településrész középső részének megnevezése. Lakott terület.

Laktanya 2024: *Lāktānyā ~ Kaszārnyā ~ Csēndōrlāk* | *Csēndōrök lāktāk ott a front utān, akikēt behozták Hrusóró', de nem csēndōrnek hívtāk āzokot, mert a māgyārok ideje alatt vótak a kākástollās-csēndōrök, hanem fināncok. Amikor a csēndōrōkbő' nem maratt mār csak 1-2 család, akkor oszt mán a tanítók is mentek oda mán, tanítólakāsok is vótak abba a kaszārnyābā.* | A település belterületének központjától délkeleten található, az iskola területe mellett lévő épület. Napjainkban az épület többfunkciós, megtalálható benne a községi hivatal, a fogorvosi rendelő és néhány bérlakás. A név a katonai lakhelyül szolgáló épületből, később pedig az ott állomásozó és elszállásolt csendörök miatt alakult.

Lapossak 2024: *Lāpossāk* | *Megyünk ki így jobbra a falubó', oszt ott a Lāpossāk.* | A *Kör utcától* északra, a *Második fehér kereszt* után következő földút alkotja a *Lapossak* déli határát. A név a területi adottságai miatt keletkezett.

Lelátó 2024: *Lelātó* | *Föl meg így vót a pàrt, ott lehetett állni, mintha lelātó lett vóna, még úgy is montāk, hogy ojan mint a Marakana.* | Az Öreg futballpálya mellett lévő dombos rész. A név eredete népetimológia szerint funkciójából ered, onnan nézték a futballmérkőzést az emberek, lelátóként szolgált.

Lóúsztató 2024: *Lóúsztató* — Az *Ipoly folyó Kiscsernei* szakaszától keletebbre, a *Pásztoritól* pedig nyugatabbra lévő folyószakasz.

Lúdpiac 2024: *Lúdpiác* | *Az egész falu libāja, erre vót lehajtva a rétre meg a Pástra. Gödör vót ott, megállt a víz, a libāk, meg a gunárak ott ordították. Azt mondhattyuk, hogy a falu közepe, nem a közepe vót, de mégis az vót, olyan nagy tér. Ott vót vendégsékkor, Szentháromsákkor a ringispér.* | A település belterületén lévő *Ipoly utca* közepének elnevezése volt a *Lúdpiac*. Régen még csak földes utca volt. Nevét a lúdféle madarokról és a piac kifejezés összekapcsolásáról kapta.

Madách Imre utca 2024: *Madács Imre utca* (tn.) ~ *Ulica Imreho Madácha* (sz. tn.) ~ *Mádács utcá* — A *Sport utcát* és a *Fő utat* összekötő utca megnevezése.

Major 2024: *Major -ba, -ban*, 2019: *Major* (Németh–Molnár 2019: 25) — Róth Simon zsidó gazda gazdaságának középpontja volt. Magtár és egyéb gazdasági épület állt ott, köztük a napszámban dolgozó morva munkások lakóépületei. A major jelentése: tanya. A területet az I. világháború után felosztották a módosabb parasztszaládok között, így szűnt meg az ott létrehozott gazdaság. A denotátum mai megnevezése a *Kör utca* keleti részét jelöli. Vele átellenben, a *Kör utca* nyugati részét hívják *Stallának*.

Öreg községháza 2024: *Öreg kösséghāzā* — A *Kovácsházzal* szemben lévő épület. Ma már nem az az épület funkcionál községházként, ezért is viseli az „öreg” jelzőt a denotátum.

Panelút 2024: *Pānēlút* ~ *Pānēlos út* | *A Pānēlút Ināmba vezet.* | A település belterületétől kelet irányba húzódó útszakasz. *Ipolybalog* község *Sport utcáját* és a szomszédos *Inám* település *Fő útját* összekötő út.

Papagácsos 2024: *Pāpāgācsos* | *Pāpnāk az agācsfāi vótak ott. A pāpot onnan lāttāk el tüzelővel.* | A település északnyugati külterületén, a *Szőlők* melletti agácsfaterület megnevezése. A név a pap főnév és fafajta típusából tevődik össze.

Parókia 2024: *Pārokjā* | *Mindig ott vót, ahol most van, csak most mán át van építve.* | A *Fő úton*, a *Fekete kereszttel* és a *Haranglábbal* átellenben lévő épület, ahol az aktuális ipolybalogi katolikus lelkiatya lakóhelye van. Az évtizedek során átépítéseken ment keresztül az épület.

Pásztori 2024: *Pásztori* | *A legméjebb víz vót. Fölnőttek jãrtak.* | Az *Ipoly folyó Lóúsztató* szakaszától keletebbre, a *Hatméteresig* lévő folyószakasz.

Patak 2024: *Páták* | *A patak el szokta öntení édesanyáméknak az egész kertet. Az Országút alatt megy át a patak.* | A *Halas-tóból* eredő *Patak* vize délfele folyik, a *Szent Erzsébet park* keleti oldalánál, a *Fő tér* alatt átfolyik, majd a *Csurgónál* áramlik bele az *Ipoly folyóba*. Nevét a vízterület kategóriájából kapta. Hivatalos neve nincs.

Pékség 2024: *Pékség* | *A Kovács-partnã', ott vót a kémence, oda vittük a kényeret sütnyi.* | A település belterületének központjától délkeletre, a *Fő út* mentén volt régen a *Pékség*. Az épület ma már pneumoszervizként funkcionál.

Piéta 2024: *Piéta* — Egy olyan szobor a *Temető* területén, amely Jézust ábrázolja Mária karjaiban. Évente az I. világháborúban elesettekről való megemlékezést tartják a szobor előtti kis téren. A *Piéta* kifejezés az olasz „fájdalmas anya” kifejezésből származik.

Pincék 2024: *Pincék* — A *Szőlőkben* található pincék átfogó megnevezése.

Piramis 2024: *Pirãmis* — Az külterületi *Szőlőkben* található magánszemély tulajdonában lévő építmény, amely piramis alakú. A denotátum számos alkalommal lokalizációs pontként használatos.

Régi iskola 2024: *Régi iskolã ~ Iskolã* | *Egyházi terület vót, ahol most van a Pãrk.* | A település középpontjában található *Szent Erzsébet park* helyszínén állt az egykori iskola, később az épület egyik részében üzlethelyiség volt. A denotátum megnevezése is az időre utal. Ma már az akkori iskolaépület maradványai sem találhatóak meg.

Rét 2024: *Rét* — Az *Ipoly folyó* északi oldalán húzódó füves terület megnevezése.

Róté 2024: *Róté ~ Rúti* | *Róté vót. Azok a földek mind a Róté vót. Tudod, válámikor vót itt zsidó, oszt annak vót a birtoka.* | A település külterületén, a *Kör utcától* dél és délkeletre lévő termőföldek. A terület elnevezése az Rót/Róth nevezetű zsidó birtokos alakjából származik, mivel az ő tulajdonában voltak a lokalizált földek.

Sport utca 2024: *Sport utca* (tn.) ~ *Športová ulica* (sz. tn.) ~ *Sport utcã* — A település belterületének központjától észak és északkelet irányban húzódó utca. Nevének eredete, hogy az utca mentén található a *Futballpãlya*.

Stalla 2024: *Stállã*, 2019: *Stalla* (Németh–Molnár 2019: 25) | *Erre szérük vótak, itt mindig kazlak vótak aratãs utãn, meg csépeltek meg mi. Hãrom hãz vót ott, nem több.* | A *Kör utca* nyugati része. A nevét egy szlovák elnevezésből kapta, amely tanyát jelent. Ezt a nevet azért kapta, mivel a faluközpontról igencsak távol állt.

Szent Erzsébet park 2024: *Erzsébet park ~ Park | Régén ott üzlet vót.* | A park a település belterületének központjához viszonyítva északra kerül el. A parkhelyszín kialakítása előtt itt állt a *Régi iskola*, majd az épület eltávolítása után egy üzlet helyezkedett el. Nevét a park közepén található *Szent Erzsébet szoborról* kapta.

Szent Erzsébet szobor 2024: *Szönt Ęrzsébet szobor ~ Szönt Ęrzsébet* — A *Szent Erzsébet szobor* a település központjában található *Szent Erzsébet park* közepén található 2011-től. A név eredete Árpád-házi Szent Erzsébet egyházi személy megnevezéséből származik.

Szent Rókus szobor 2024: *Szönt Rókus szobor ~ Rókuska ~ Rókuszka | Van ott valami állat a lābānāl.* | Szent Rókust ábrázoló szobor a település belterületének központjától délre, a *Fő úton*, a *Marton ház* udvarában található. A francia remete lábánál egy kutya helyezkedik el, amely szájában egy kenyérszeletet tart. A legenda szerint Szent Rókus csodatételénél egy kutya is jelen volt, ezért ábrázolják az állattal együtt.

Szenháromság kápolna 2024: *Szenháromság kápolna ~ Kápolnā ~ Kiskápolnā | Szenháromsákkor szokott lenni búcsú.* | A település nyugati részén, a Jéerdé területével átellenben, a Kápolna-domb területén található szakrális épület. A kápolna a Szenháromság tiszteletére lett elnevezve és felszentelve a *Kápolnadomb* tetején.

Szölő 2024: *Szölő ~ Szölők ~ Szölős ~ Öregszölő ~ Öregszölők ~ Pártiszölők*, 2019: *Öregszölő* (Németh–Molnár 2019: 25), 1854: *Baloghi Szöllők* (MKFT.) | *Kiskert nem vót, a Szölőbe vót mindēn, ott vót a paprika, az uborka, a paradicsom. Ojan szélēsen vótak a tőkék, oszt ott közbe vótak berakva a répa, még mindēn.* | A település északnyugati határában lévő szölős területek megnevezése. A denotátum elnevezésében gyakran használatos az „öreg” jelző, a népetimológia szerint azért, mert csak régen foglalkoztak ott szőlőtermesztéssel.

Tarló 2024: *Tarló* — A *Kápolna domb* alján lévő terület megnevezése. A népetimológia szerint a learatott gabonaföld maradványából származik a név.

Tejcsarnok 2024: *Tejcsarnok | Páták ahol gyütt, a páták mellett háromszor négyméteres hejség vót, ijen kād félék vótak benne, ott hűtötték a tejet. Talān ojan szisztērnāssal vitték oda a tejet.* | A település középpontján állt a *Tejcsarnok*, ahová tejet szállítottak bizonyos időközönként. A név a tej és a csarnok kifejezések összekapcsolásával keletkezett.

Temető 2024: *Temetň* — A település belterületének nyugati részén, a *Fő út* déli részén, a *Templommal* átellenben lévő terület. A területén található a *Hullaház*, a *Kopjafa* és a *Piéta* szobor is. A denotátum fontos lokalizációs pontként szolgál a beszélt nyelvben.

Templom 2024: *Těmplom ~ Szěnt Miklós těmplom* — A település belterületének nyugati részén, a *Fő út* északi részén, a *Temetővel* átellenben található a szakrális épület. Szent Miklós tiszteletére szentelt római katolikus templom. Itt található a magyar Szent Korona hivatalos másolata, szimbólumként pedig a templom tetején is korona van elhelyezve kereszt helyett. A több mint 1000 éves templom elnevezése az Isten tiszteletére használatos épület megnevezéséből ered.

Tusa keresztjük 2024: *Tusa kěrsztjěk* — A település belterületének központjában található kereszt megnevezése. A megnevezés a keresztet állíttató nevét viseli. A „tusa” kifejezés csúfnévből ered.

Új sor 2024: *Új sor ~ Új telep*, 2019: *Újtelep* (Németh–Molnár 2019: 25) | *Ide épülnek a legújabb házak, ide költöznek a fiatalok. Régen kendőrfődek vótak ott. A házakot az újvilágban építették, az '50-es évek végén, '60-as évek elején.* | A település belterületének északkeleti részén, a *Sport utcától* délre, a *Fő úttól* északra terülő településrész. Nevét a népetimológia szerint azért kapta, mert itt állnak és épülnek a legújabb házak a községben. Utcái és lakóházai folyamatosan épültek fel az elmúlt kb. 30 év alatt.

Újsor 2024: *Újsor* (tn.) ~ *Nová Osada* (sz. tn.) ~ *Újsor* — A település belterületének keleti – *Ináncs* –, a *Fő út* északi részén található utcák elnevezése. Nevét azért kapta, mert a település legújabban épített része.

Zolcer Vegyesbolt 2024: *Zolcěr vegyesbolt ~ Zolcěr üzlet ~ Zolcěr bót ~ Ili bót* — A település központjában, a *Dobos csárda* mellett található épület, amely üzletként és családi házként funkcionál. Hivatalos neve a *Zolcer Vegyesbolt*. Az alapító Zolcer Ilona nevéből származik a Zolcer vezetéknev használata.

3.4 Ipolybalog utcanévjegyzéke

A következőkben egy kétnyelvű (szlovák és magyar) adattárat jegyzek le, amely Ipolybalog utcáinak hivatalos neveit jelöli. Élőnyelvben a szlovák változatot nem használják a helyi lakosok, a magyar hivatalos megnevezés mellett viszont használatosak különféle utcarészek megnevezései, amelyek nem hivatalosak, ilyen például a *Stalla* és a *Major* – ezek a *Kör utca* (*Okružná ulica*) utcarészei.

szlovák nyelvű hivatalos utcanévjegyzék	magyar nyelvű hivatalos utcanévjegyzék
Hlavná ulica	Fő út
Okružná ulica	Kör utca
Ulica Kalmána Mikszátha	Mikszáth Kálmán utca
Ipeľská ulica	Ipoly utca
Športová ulica	Sport utca
Ulica Imreho Madácha	Madách Imre utca
Nová Osada	Újsor

8. ábra: Ipolybalog utcanévjegyzéke (forrás: táblanevek)

Ipolybalog utcanevei mindkét nyelven fellelhetők a táblákon, ahogy ezt a következő ábrákon is szemléltetem.



9. ábra: Madách Imre utca két nyelven



10. ábra: Ipoly utca két nyelven

Ipolybalog helység névtáblája, szintén két nyelven (szlovákul és magyarul) van feltüntetve. Szlovákiában, ha legalább 15%-ban jelen van az adott településen egy kisebbség, jogukban áll anyanyelvükön kommunikálni a hivatalokban, illetve a falu vagy város nevét az adott kisebbség nyelvén is kiírhatják az útjelző táblákra (l. a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának 184/1999 sz. törvényét a nemzeti kisebbségi nyelvek használatáról, valamint a Szlovák Köztársaság Kormányának 35/2023 sz. kormányrendeletét azon községek jegyzékéről, amelyekben az adott nemzeti

kisebbséghez tartozó szlovák állampolgárságú személyek aránya eléri a lakosság legalább 15%-át).



10. ábra: Ipolybalog község kétnyelvű falutáblája

4 HELYNÉVISMERETI VIZSGÁLAT IPOLYBALOGON

4.1 Helynévismeret

Helynévismereti vizsgálatokat, kutatásokat a XX. század második felétől végeztek a magyar névtudományi szakirodalom szerint. SEBESTYÉN ÁRPÁD volt az első, aki felhívta a figyelmet arra, hogy nem létezik olyan ember, aki meg tudja határozni az adott település összes helynevét, illetve, hogy az egyének névismerete sok-sok tényezőtől függ (1960). INCZEFI GÉZA is foglalkozott a témakörrel, és a problematika központjaként a névhasználót határozta meg – a helynévismeret függ a használó korától, nemétől, foglalkozásától, munkaterületétől, helybeli voltától és a különböző egyéni hajlamoktól –, míg SEBESTYÉN pedig a denotátumot. Helynévismereti kutatásokat végzett még többek között HAJDÚ MIHÁLY, KOVÁTS DÁNIEL, SZATHMÁRI JÓZSEF és ZSOLNAI JÓZSEF is. A legutóbb említett kutató 1967-ben megjelent munkájában nem csak az eredményekről, hanem a kutatási módszereiről is ír. ZSOLNAI az egyén helynévismerete szerint három csoportot különít el: 1. aktív névkincs: amikor az egyén (adatközlő) hallott a helynévről, illetve lokalizálni is tudja azt, 2. passzív névkincs: amikor az egyén (adatközlő) hallott a helynévről, de nem tudja lokalizálni azt, 3. negatív névismeret: amikor az egyén (adatközlő) nem hallott a helynévről. INCZEFI és ZSOLNAI megállapításai szerint a 40 és 60 év közti korosztály ismeri leginkább az adott település helyneveit. ZSOLNAI továbbá hangsúlyozza, hogy az idősebb

generációhoz tartozó egyének próbálnak ellenállni az új nevekkel szemben, ez által nem tanulják meg azokat. A kutatások alapján a nők és a férfiak helynévismerete közt nincs nagy különbség. TÓTH LÁSZLÓ munkáiban többek között az alap- és a peremnévkincs problematikával foglalkozik, E. NAGY KATALIN és SZILÁGYI-VARGA pedig a 21. században szintén helynévismereti kutatásokat végeztek az anyaországon belül és túl is (GYÖRFFY 2018: 75–78).

4.2 Névközség

A névközség fogalmát az elmúlt évek során több nyelvész és kutató is tárgyalta. TÓTH VALÉRIA 2016-ban kiadott írása szerint a névközség fogalom határait, pontos definícióját még nem sikerült tisztázni. HOFFMANN ISTVÁN szerint a névközséget egy kisebb településen lakók együttese alkotja, ahol az egyének *„anyagi és szellemi környezetéről nagyjából hasonló ismeretekkel rendelkeznek”*, illetve *„minimális különbséget mutat azok helynévismerete és nyelvisége”* (2007: 39). RESZEGI KATALIN a névközséget egy kisebb kommunikációs csoportként írja le, s a szerveződés alapjának a rokonsági, a baráti és az érdeklődési kapcsolatot tartja számon. PÁSZTOR ÉVA és E. NAGY KATALIN megállapításai szerint a nagyhatárú településeken *„a határ egy-egy részével kapcsolatban lévők tekinthetők egy-egy névközség tagjainak”* (PÁSZTOR 2013: 136). TÓTH több nézőpontot is összevetve megállapítja, hogy a névközségek meghatározó tényezője a térbeliség – *„...a helynevek által jelölt denotátumok a térben léteznek, területi kötöttségűek...”* (TÓTH 2014: 189).

Ipolybalog aránylag egy kis település, a község nagyrésze ismeri egymást, így a lokalizáció és az ismeretségi (rokonsági, baráti, egy társasági kapcsolatok) tényezők is találkoznak. Vizsgálatomat korosztály és genetikai kapcsolatok – azaz egy család négy generáció adatai – alapján végeztem.

4.3 Ipolybalogi lakosság helynévismerete

GYÖRFFY ERZSÉBET a *Magyar Nyelvjárások* című folyóiratban az életkoron alapuló korcsoport-besorolás kategóriákat az alábbi módon ismerteti: 1. 20 év alatti, 2. 21–40 év közötti, 3. 41–60 év közötti, 4. 61 év fölötti korosztály. Én ebből kiindulva, bár módosítva Ipolybalog helyneveinek vizsgálata során három korcsoport-kategóriát jelöltem meg:

1. fiatal korosztály: 25 év alatt
2. középkorosztály: 26–59 év közötti
3. idős korosztály: 60 év felett

A fiatal korosztály kategóriába a 25 évnél fiatalabb adatközlők tartoznak, az ő helynévállományuk a legcsekélyebb. A középkorosztály életkorskalája a legszélesebb, az ide tartozó adatközlők a legproduktívabbak. A 60 év feletti kategóriába azok az adatközlők tartoznak, akik a legtöbb régi és már-már feledésbe merülő helynévadatot ismerik.

A helynévkutatásom során 12 ipolybalogi személlyel készítettem élőnyelvi interjút. Nem és korosztály szerint arányosan válogattam össze őket, mint ahogy a 12. ábra is mutatja:

korosztály	férfi	nő	összesen
fiatal (25 év alatt)	2	2	4
közép (26–59)	2	2	4
idős (60 év felett)	2	2	4

11. ábra: Az adatközlők nem és korosztály szerinti felosztása

A gyűjtésem során használt mentális séta kiindulópontja a *Fő út* (vagy *Országút*) volt. A beszélgetés során nyugatról kelet irányban haladtunk. Az interjú során időnként viszonyítási pontként kiemelődtek bizonyos helynevek, mint például a *Temető*, a *Kápolna-domb*, a *Part*, a *Két körtefa* és a többi. Az utcák és településrészek megtárgyalása után tértünk a határban lévő helynevekre, a víznevekre, majd az épületekre, építményekre (keresztek, szobrok). A közép- és idős korosztály folyamatosan párhuzamot vont lokalizáció szempontjából a jelen és a régi helyszínek megnevezése között. A gyűjtésem során konstatáltam, hogy az adatközlők nem érzik úgy, hogy a település teljes helynévanyagát ismerik. A dédnagyszülő így nyilatkozott az interjú során: „...én azt már nem tudom, hogy hun vót, de idesanyám biztos tutta vóna még...” (2024).

Ipolybalogon az adatközlők által leggyakrabban használt belterületi helynevek a következők: *Ináncs*, *Stalla*, *Fő út*, *Új telep*. Az előbb felsorolt helynevek nagyobb falurészeket – *Ináncs*, *Stalla*, *Új telep* –, és a mindenki által ismert, a településen végighúzódnó utcát – *Fő út* – jelölnek. Az összes adatközlő valamilyen kapcsolatban áll

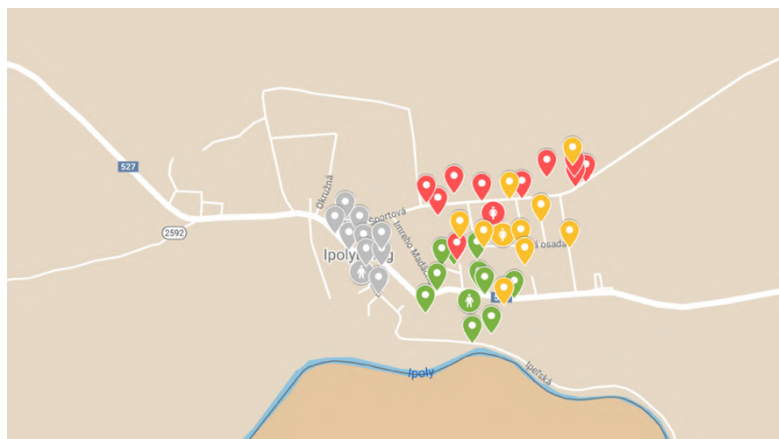
a megjelölt denotátumokkal, illetve, tájékozódás szempontjából is napi szinten használják azokat.

A víznevekből a leghasználatosabbak megnevezések az *Ipoly* – település egyetlen folyója –, és ennek szakaszai, mint például *Kenderáztató*, *Lóúsztató*, *Pásztori*, *Kiscsernei*, *Kormos*. Az előbbieken említett szakasz-megnevezéseket részletesen az idős generáció ismeri és használja, abból kifolyólag, hogy gyermek és fiatal korukban nyaranta aktívan töltöttek időt az *Ipoly* egyes részein. A fiatal és középkorosztály által ismert víznév szintén az *Ipoly*, a *Halas-tó*, illetve a *Galamia-patak* megnevezések. A *Galamia-patak* a település területére nyugat irányból folyik be, majd beletorkollik az *Ipoly folyóba*. A fiatal korosztály lokalizációs segítségként használja a település belterületén folyó *Patakot* is, mely nem rendelkezik hivatalos megnevezéssel, vize pedig a *Halas-tóból* ered.

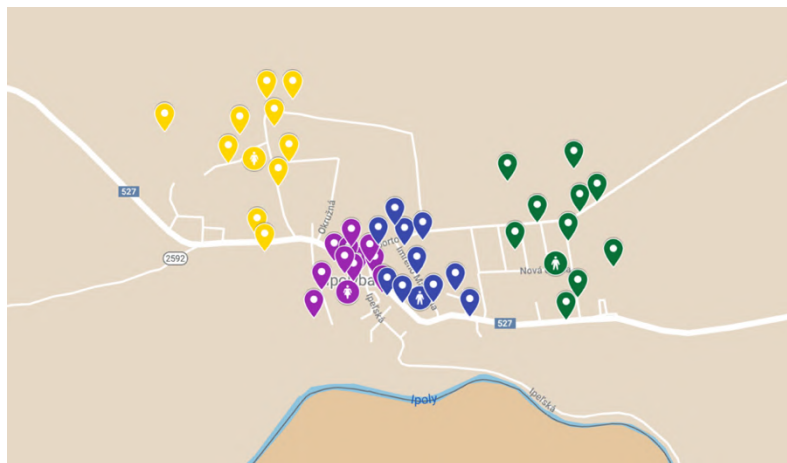
A külterületi helynevek megnevezéseit az idős korosztálytól gyűjtöttem fel, mint például az *Alájáró*, *Róté*, *Kertmege*, *Mélyárok*, *Gömbölyű pást* stb. Elmondásuk szerint azért ismerik a külterületi határneveket, mert serdülőkoruk óta oda jártak ki dolgozni, művelni a termőföldeket.

Az adatközlőim kiválasztásánál igyekeztem figyelembe venni azt, hogy olyan egyének legyenek, akik a község különböző pontjairól származnak. Azért tartottam ezt fontosnak, mert hipotézisem szerint minden egyes adatközlő a közvetlen környezetét ismeri legjobban, így minél pontosabb helynévállományt tudok felgyűjteni kutatásom során.

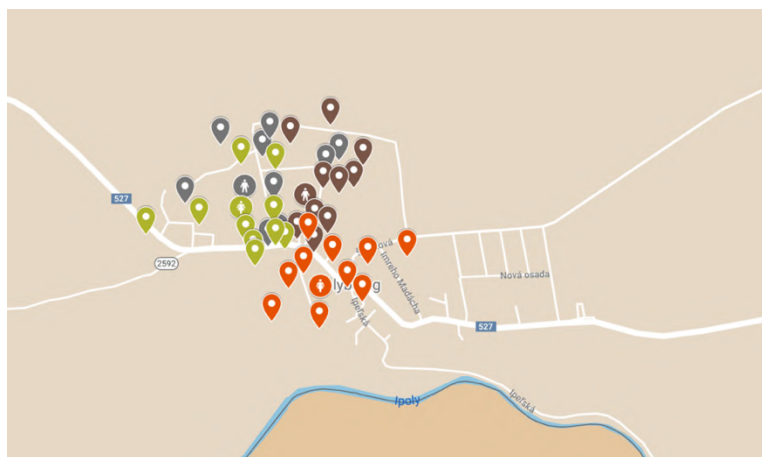
A következő térképeken színek szerint van ábrázolva az egyes adatközlők által legpontosabban ismert 10 helynévadat. A női és férfi ikon jelzi az adatközlő nemét és lakhelyét, valamint az azzal megegyező színű helyszín ikon a közlő számára legismertebb és lokalizációs szempontból legfontosabb denotátumokat jelöli.



12. ábra: Fiatal korosztályú adatközlők legismertebb helynévadatai

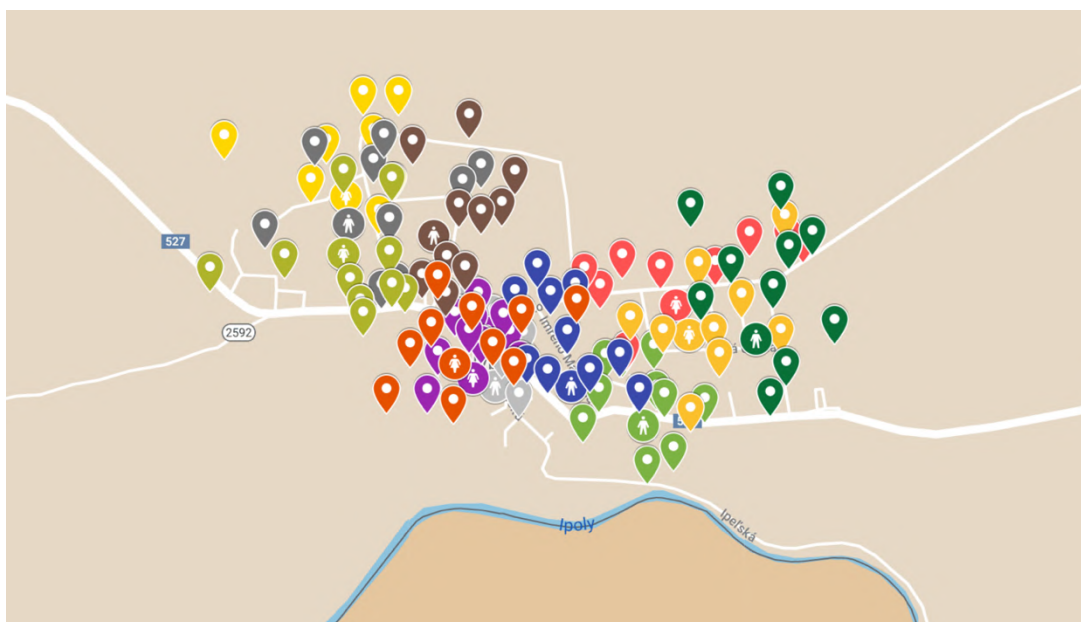


13. ábra: Középkorosztályú adatközlők legismertebb helynévadatai



14. ábra: Idős korosztályú adatközlők legismertebb helynévadatai

A három térkép összesített adatait az alábbi ábra mutatja:



15. ábra: A három korcsoport adatközlőinek leggyakrabban használt helynevei

Hipotézisem beigazolódott, mint az előbb szemléltetett ábrákon is megfigyelhető: az adatközlők a közvetlen környezetüket ismerik legjobban és legpontosabban. Az adatközlők lokalizációs és viszonyítási pontokként használják az összegyűjtött és szemléltetett denotátumokat.

A fiatal korcsoport adatközlői 13 és 23 év közöttiek. Megfigyeléseim szerint, azok a fiatalok, akik a kisgyermekkoruk óta családtagjaikkal – gondolok itt a szülőkre, nagyszülőkre, testvérekre, unokatestvérekre – aktívan jártak ki a falu külterületén lévő helyszínekre, a határba, azok sokkal több helynevet ismernek, mint azok, akik évente egyszer-kétszer hagyták el társasággal a település belterületét. Adatközlők elmondásai alapján megállapítottam, hogy azok az egyének, akik szüleiken kívül a nagyszüleikkel élnek (vagy éltek huzamosabb ideig) egy háztartásban, azok jóval több helynevet ismernek. Ebből következően, a névszókincset nem csak maguk számára, hanem barátaikkal – akik kevesebb névismerettel rendelkeznek – lévő időtöltés közben is kamatoztatni tudják, illetve lehetőségük adódik ismertetni azokat kortársaikkal.

A középkorostályú adatközlőim 28 és 55 év közti egyének voltak. Ők nagyszülőikkel nem (vagy csak gyermekkorukban) éltek egy háztartásban. Helynévállományuk jelentősen több, mint egy 20 év körüli adatközlőé. Elmondásuk szerint gyermek- és ifjúkorukban tanulták meg a helyneveket, de nem direkt módon, hanem „ezeket a megnevezéseket szüleiktől hallották” lokalizáció során. Gyermkeikkel ritkábban, de kortársaikkal, illetve az idősebb generációval való kommunikáció során aktívan használják az ő általuk legrégebbeinek tartott helyneveket is, mint például a *Lúdpiac*, *Futrinka utca*, *Fehér kereszt* és a többi. A gyűjtés során, mint kiderült, vannak olyan helynevek, amelyekről hallottak, viszont nem tudják lokalizálni azokat, így megállapítottam, hogy a legnagyobb passzív névkinccsel a középkorostályú rendelkezik.

A harmadik csoportba tartozó adatközlőim az idős korosztály képviselői. A két férfi és a két nő 60 és 92 éveket betöltők közé sorolhatók. A legnagyobb helynévállomány anyagát tárták fel az interjúk során. Egy-egy helynév lokalizációját és az objektum különböző részeiről, szakaszairól részletes leírást adtak. Például az *Ipoly folyó* szakaszait nem csak felosztották – *Kétvíz*, *Kenderáztató*, *Kiscsernei*, *Lóúsztató*, *Pásztori*, *Hatméteres* –, hanem alaposan körbeírták a megnevezett rész határait is, azt, hogy mettől meddig tart. Az idős korosztályú adatközlők részletekbe menően számoltak be arról, hogy

hogyan is nézett ki gyermek- és fiatalkorukban a település berendezkedése – valamelyik utcák és településrészek nem is léteztek, ezek hogyan és mikor alakultak ki, a Fő út (vagy *Országút*) még köves, földes volt, azok a helyszínek, amelyeket a faluközösség aktívan látogatott, mint például a futballpálya, az iskola, a kocsmá hol helyezkedtek el akkor stb. A falu határában lévő helynevek nagy százalékát (körülbelül 75%-át) az idős korosztály által használt helynévállományból gyűjtöttem össze. Elmondásuk szerint, a ma hivatalos szlovák és magyar nyelvű utca-megnevezéseket többnyire ismerik, viszont a mindennapokban csak ritkán használják azokat. Javarészen az élőnyelvben létező megnevezések használatosa – például ritkán mondják azt, hogy „*Elmegyek a Kör utcába.*”, inkább: „*Felmegyek a Stallára.*” vagy „*Elmegyek a Majorba.*” –. Az előbbi példák ugyanazt a helynevet – hivatalosan *Kör utcát* – jelölik meg.

A településen végzett gyűjtésem során megállapítottam, hogy a helynévállomány az évek múlásával és a tapasztalatszerzéssel bővül. Ami a hivatalos szlovák nyelvű megnevezéseket illeti – a kihelyezett település és a felfüggesztett utcatáblák –, kijelenthető, hogy ezeket bár ismerik az ipolybalogi lakosok, viszont nem használják az élőnyelvben. Vagy a hivatalos magyar megfelelőjét, vagy a faluközösség által beszélt nyelvben élő verzióját használják.

4.4 Helynévismeret egy családon belül, négy generáción át

Helynévismereti vizsgálatomat egy családban használt helynévadatokra alapozom. Az általam kiválasztott ipolybalogi család 4 generációs. Felgyűjtöttem és vizsgáltam a dédszülő, a nagyszülő, a szülő és a gyermek helynévállományát. A négy nemzedék együtt sosem élt egy háztartásban, viszont a dédszülőt leszámítva a másik három generáció éveken keresztül igen.

A négy generációs helynévismereti interjút külön-külön készítettem az egyénekekkel.

Az alábbi nem és korcsoport szerint oszthatók fel:

	dédszülő	nagyszülő	szülő	gyermek
nő	92 éves		49 éves	
férfi		72 éves		15 éves

16. ábra: A vizsgált családtagok kora és neme

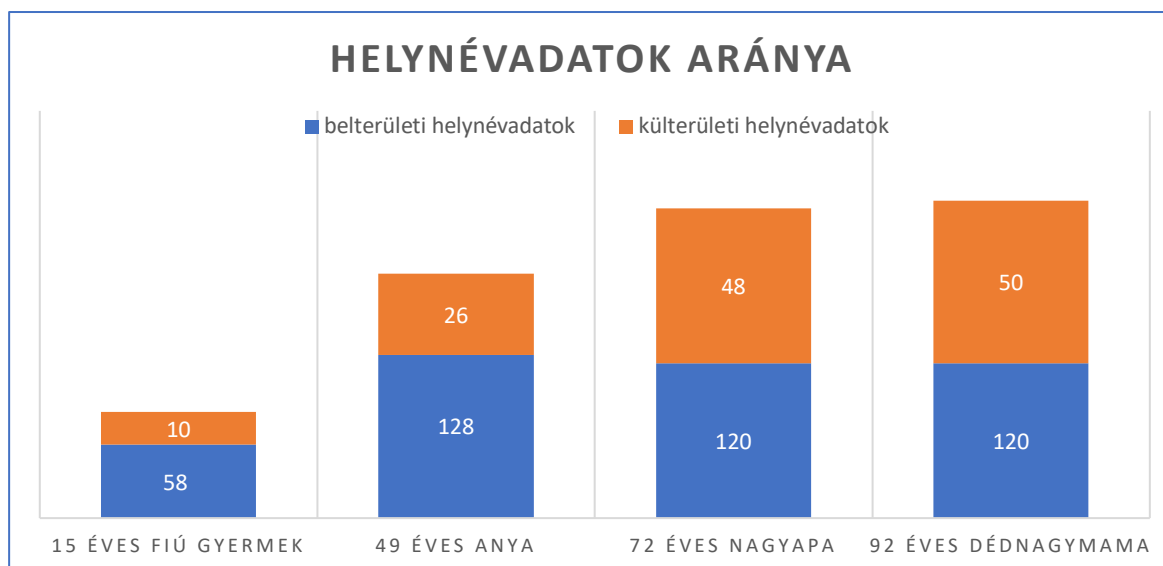
Az egy családi ágról származó adatközlőim egy településen élnek, illetve egymással kapcsolatban vannak mind a mai napig. A dédszülő és a nagyszülő külön-külön, a szülő és gyermek egy háztartásban élnek. Az általam vizsgált névközösség genetikai alapú, mivel a kiválasztott adatközlőim biológiai rokonságba állnak egymással.

A település külterületének, tehát a határ helynévállományának nagyrésztét a nagypapa és a dédnagymama közölte az interjúk során. A belterületek régi megnevezéseit is szintén az idősebb két generáció, míg az újabb, aktívan használt helynévállományt pedig az anya és gyermek osztotta meg velem.

A dédszülő az ipolybalogi mezőgazdaságban dolgozott évtizedeken keresztül, ebből kifolyólag alaposan ismerte a külterületek megnevezéseit. A nagyszülő is aktív kapcsolatban állt a határban elhelyezkedő földekkel, szőlőkkel, viszont nem a munkahelyi viszony miatt. Igaz ugyan, hogy a nagyszülő a munkálatokat a fő kötelezettségei közé sorolta, de nem abból szerezte a fizetését. Ezeket a munkálatokat a nagyszülő „hétvégi és szabadnapi, esetleg munka utáni tevékenységként” fogta fel. A két generációt – déd- és nagyszülő – összehasonlítva elmondható, hogy igencsak hasonló életkörülmények között éltek, dolgoztak az 1950-es – dédszülő legaktívabb időszaka – és a ’90-es – a nagyszülő legproduktívabb időszaka – évek között. Megfigyelésem szerint jelentősen megegyezik a két generáció helynévállománya. A helynevek tekintetében egymás között probléma és kommunikációs zavar nélkül tudnak kommunikálni.

Az általam kiválasztott középső korcsoport képviselője az édesanya, aki első szülött gyermeke az elemzésben résztvevő nagyszülőnek. A szülő is foglalkozott földműveléssel, viszont messze nem olyan mennyiségben, mint szülei, nagyszülei. A szülő legaktívabb évei 1993 körül kezdődtek, viszont a háztartáshoz tartozó földeken kívüli termőtalajjal igen kevés lehetősége volt dolgoznia – „...a valamikori Szövetkezet, amit kiadott tagoknak kapálni, egyezni... Oda jártam szüleimmel, nagyszüleimmel...”. Ebből kifolyólag meghatározható, hogy mivel aktívan nem érintkezett – úgy, mint a szülei, nagyszülei – a határban lévő termőföldekkel, sokkal kevésbé ismeri a határban előforduló helyszíni megnevezéseket. Mint, ahogy a fentiekben is említettem, úgy az általam vizsgált középkorosztályú alanyra is igaz, hogy jelentős passzív névkinccsel rendelkezik. Foglalkozásából (eladónő) és a munkahelyi lokalizációjából kiindulva (a település közepén helyezkedik el az üzlethelyiség) a falu belterületeinek helynévállományát jól ismeri és aktívan használja.

A legfiatalabb adatközlő által felgyűjtött helynévi adatok száma a legcsekélyebb, ami az életkörülményekből és a biológiai korból adódik. A fiúgyermek elmondása szerint, ha olyan helynevet hall elődjétől, amelyet nem ismer, akkor a kommunikáció során kíváncsian utánakérdez annak lokalizációjára és számos alkalommal annak jelentésére is. A település belterületének neveit ismeri és használja leginkább, azokat is a hivatalos magyar nyelvükön. A gyűjtés által végzett mentális séta során részletes területi leírást adott azokról a helyekről, amelyeket nem tudott megnevezni. Azokat a határban lévő területek neveit ismeri, amelyekkel szabadidős program (pl. testvéreivel természetjárás vagy biciklizés) során sajátított el gyermekkorában. Érdekesnek tartom, hogy a tizenéves adatközlő kortársaival való időtöltés folyamán regisztrálta, hogy azon társai, akik nem éltek vagy nem élnek nagyszüleikkel, sokkal kevesebb helynevet ismernek, mint ő, aki egész gyermekkorát nagyszüleivel egy háztartásban töltötte.



17. ábra: A vizsgált 4 generáció helynévállományának aránya

Összegzés

Kutatásom Ipolybalog község helyneveinek vizsgálatáról és elemzéséről szól. Szülőfalum tanulmányozását főként HOFFMANN ISTVÁN *Helynevek nyelvi elemzése* (2007) című könyve és a Magyar Nemzeti Helynévtár Program honlapján található tananyagok alapján végeztem. Dolgozatom első fejezetében a tudományághoz kapcsolódó terminológiákat jártam körbe – tulajdonnév, helynév –, majd rövid ismertetőt írtam a magyar helynévkutatásról. Ipolybalog községet a második fejezetben mutattam be, azon belül tárgyalva a település elhelyezkedését, területi jellegzetességét

és történelmét. Szintén ebben a fejezetben szemléltettem a demográfiai adatokat, jellemeztem az Ipoly vidéki palóc nyelvjárási régiót, majd bemutattam a kutatási módszereket. DR. SZABÓ T. ATTILA *Miért és hogyan gyűjtsünk helyneveket?* c. írása (1938) és E. NAGY KATALIN – SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA – KIS TAMÁS *Bevezetés a helynévkutatásba* (2022) könyve szerint végeztem gyűjtéseimet. Ipolybalog község összegyűlt helynévanyagáról bővebben, az adattár és a helynévszótár felépítéséről a harmadik fejezetben írtam. A történeti forrásfeltárás során 51, míg az élőnyelvi adatgyűjtés során pedig 163 helynévadatot sikerült összegyűjteni. A fejezet tartalmazza a község helynévszótárát is. A harmadik fejezet továbbá tartalmazza Ipolybalog utcanevjegyzékét is, ahol hivatalos szlovák és magyar nyelven is az utcanevek vannak feltüntetve (lásd: 8. ábra).

A negyedik fejezetben a helynévismereti kutatásokról írok általánosan, tárgyalom a névközösség fogalmát, majd bemutatom és leírom megfigyeléseimet adatközlőimről és helynévállományaikról. Kutatásom során korosztályonként 4, nemenként 2 alanyt választottam megfigyeléseim alapjául, akik a település különböző részein élnek. A 12 adatközlőt három korosztályra osztottam, s így vizsgálva vettem össze azokat a helyneveket, melyeket aktívan használnak, passzívan ismernek, esetlegesen nem ismernek. A második elemzési szempontom kiinduláspontját GYÖRFFY ERZSÉBET *Helynév-szociológia* (2018) c. könyvéből merítettem. Elemzésem címeként a következőt választottam: „Helynévismeret egy családon belül, négy generáción át”. Összevettem és jellemeztem az egy családból származó dédszülő (92), nagyszülő (72), szülő (49), gyermek (15) helynévállományát. A megfigyelt alanyok egy genetikai alapú névközösséghez tartoznak. Kutatásom során kiderült, hogy a legalacsonyabb számú helynévadattal a legfiatalabb generáció, a belterületek alapos ismeretével a szülő, a külterületek részletes helynévanyagával és a fiatalabb generációk által nem ismert névismeretekkel szinte azonos mértékben a nagyszülő és a dédszülő rendelkezik. A két elemzésem során megállapítottam, hogy nincs jelentős különbség a férfiak és a nők helynévismerete közt.

Mellékletben csatoltam egy térképvázlatot, amely a gyűjtés során segítette az adatközlőket a mentális séta folyamatán, valamint a község címerét.

Úgy gondolom, fontos az, hogy az ember saját szülőhelyét és környékét alaposabban meg tudja és meg akarja ismerni. Az utókorra hagyatékozott kincseket, amelyek felmenőinktől kaptunk örizni és védeni kell. Véleményem szerint egyfajta emléket is

tudunk állítani őseinknek azáltal, hogy az ő általuk is használt helyneveket nem hagyjuk feledésbe merülni.

Szakirodalomjegyzék

- BÁBA BARBARA 2015. *A Hajdúbosszörményi és a Hajdúhadházi járás helynevei*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- BAKÁCS ISTVÁN 1943. *Hont vármegye középkori egyházas helyei*. Stephaneum Nyomda, Budapest.
- BAUKO JÁNOS 2014. *A tulajdonnév identitásjelölő funkciója*. In: BAUKO JÁNOS – BENYOVSZKY KRISZTIÁN szerk., *A nevek szemiotikája*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem – Magyar Szemiotikai Társaság, Nyitra–Budapest. 78–96.
- BAUKO JÁNOS 2019. *Társadalom és névhasználat. Magyar névtani kutatások Szlovákiában*. Magyar Nyelvtudományi Társaság és az ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéke, Budapest.
- CSÁKY KÁROLY 1996. *Ipolybalog, Látniválók. Honismereti Kiskönyvtár 36. szám*. Komáromi Nyomda és Kiadó kft, Komárno.
- CSOBÁDY CSILLA 2020. *Jablonca község helyneveinek vizsgálata*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra. Záródolgozat (kézirat).
- E. NAGY KATALIN – SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA – KIS TAMÁS 2022. *Bevezetés a helynévkutatásba*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- E. NAGY KATALIN 2021. *Empíria és teória a helynév-szociológiában*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- FÉNYES ELEK 1851. *Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leíratik*. Kiadta: Fényes Elek. Nyomatott Kozma Vazulnál.
- GYÖRFFY ERZSÉBET 2015b. *A helynévismeretről*. *Magyar Nyelvjárások* 53: 5–33.
- GYÖRFFY ERZSÉBET 2018. *Helynév-szociológia*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Tulajdonnevek az iskolában*. In: KISS JENŐ szerk., HAJDÚ MIHÁLY: *Válogatott tanulmányok*. ELTE, Budapest. 58.
- HOFFMANN ISTVÁN 2003. *Magyar helynévkutatás 1958–2002. A Magyar Névtár Kiadványai 7*. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, Debrecen.

- HOFFMANN ISTVÁN 2007. *Helynevek nyelvi elemzése. 2. kiadás.* Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- HOFFMANN ISTVÁN 2010. *Név és identitás. Magyar Nyelvjárások* 48. 49–57.
- HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA 2018. *Régi magyar helynévadás. A korai ómagyar kor helynevei mint a magyar nyelvtörténet forrásai.* Gondolat Kiadó, Budapest.
- IMRE SAMU 1971. *A mai magyar nyelvjárások rendszere.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- INCZEFI GÉZA 1970. *Földrajzi nevek névtudományi vizsgálata. Makó környékének földrajzi nevei alapján.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2001. *A nyelvjárási régiók.* Kiss Jenő (szerk.) *Magyar dialektológia.* Osiris Kiadó, Budapest. 262–324.
- KESZLER–LENGYEL 2019. *Kis magyar grammatika.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KUBINYI FERENC 1882. *Oklevelek Hontmegyei magán-levéltárakból,* Budapest.
- MENYHÁRT JÓZSEF – PRESINSZKY KÁROLY – SÁNDOR ANNA 2009. *Szlovákiai magyar nyelvjárások.* Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra.
- NÉMETH ÁGOTA – MOLNÁR TAMÁS 2019. *Regionális nevelés – 6. osztály. Ipolyi Arnold Alapiskola, Ipolybalog.* Nyomda: Csemadok Nagykürtösi Területi Választmánya. 25–26.
- NYSTRÖM STAFFAN 2016. *Names and Meaning.* In: CAROLE HOUGH szerk., *The Oxford Handbook of Names and Naming.* Oxford, Oxford University Press. 39–40.
- PÁSZTOR ÉVA 2013b. *Az élőnyelvi helynévgyűjtések módszertani problémái.* *Helynévtörténeti Tanulmányok* 9. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. 127–138.
- PRESINSZKY KÁROLY 2011. *A szlovákiai magyar nyelvjárások területi egységei.* In: Szabó Mihály Gizella, Lanstyák István (szerk.). *Magyarok szlovákiában VII. kötet, Nyelv.* Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja. 203–213.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD 1960. *Egy s más az élő dűlőnévanyagról.* In: Mikesy Sándor–Pais Dezső szerk., *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 82–85.
- SZABÓ T. ATTILA 1938. *Miért és hogyan gyűjtsünk helyneveket?.* In: MÁRTON ÁRON és GYÖRGY LAJOS szerk., *Népművelési füzetek. 4. szám.* Az erdélyi iskola kiadása, Kolozsvár.
- SZABÓ MIHÁLY GIZELLA 2009a. *A határon túli magyar helynevek standardizációs kérdései.* *Korunk* 2009/5: 95–99.

- SZABÓMIHÁLY GIZELLA 2009b. *Szlovákiai helynevek magyar publikációkban – újabb fejlemények és nemzetközi vonatkozások.* In: LANSTYÁK ISTVÁN – MENYHÁRT JÓZSEF – SZABÓMIHÁLY GIZELLA (szerk.) *Tanulmányok a kétnyelvűségről V.* Gramma, Dunaszerdahely. 81–97.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2008. *A tulajdonnév jelentése.* In: BÖLCSKEI ANDREA–N. CSÁSZI ILDIKÓ szerk., *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai.* Károli Gáspár Református Egyetem–BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, Budapest. 30–41.
- TÓTH VALÉRIA 2014. *A személynévadás és személynévhasználat névelméleti kérdései. Helynévtörténeti Tanulmányok 10.* Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- TÓTH VALÉRIA 2016. *Személynévadás és személynévhasználat az ómagyar korban.* Debrecen Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- VÖRÖS FERENC 2006. *Helynévkutatás a Felvidéken.* In: VÖRÖS FERENC szerk. *Vallanak a neveink a múltról és jelenről. Magyar névtani kutatások Szlovákiában. Névtani konferencia Nyitrán 2005. június 2–4. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 225.* Magyar Nyelvtudományi Társaság – Konstantin Egyetem, Budapest – Nyitra. 27–61.
- ZSOLNAI JÓZSEF 1967. *A lakosság földrajzinév-ismeretének vizsgálata. Magyar Nyelvőr 91.* 191–198.

Internetes források

<http://ipolybalogiovi.hupont.hu>
<http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/szakdolg/kovacs-aniko/20-2-28800.jpg>
<https://csemadok.sk/telepulesek/ipolybalog-balog-nad-iplom/>
<https://dejtart.hu/HU/28/Testvertelepulesek.Dejtar-testvertelepulesei#txt98>
<https://felvidek.ma/2009/05/ipolybalog/>
<https://hu.wikipedia.org/wiki/Ipolybalog>
<https://ma7.sk/telepules/ipolybalog>
<https://maps.arcanum.com/hu/map/secondsurvey-hungary/?layers=5&bbox=2126539.389833878%2C6117747.061176268%2C2135972.2443620283%2C6121775.676130999>
<https://mnhp.unideb.hu/>

https://mnhp.unideb.hu/kutatasi_segedletek/modszertani_segedletek/utmutato_a_szotar_szerkesztesehez.pdf

<https://mnytud.arts.unideb.hu/bevhnkut/akacos.pdf>

<https://mnytud.arts.unideb.hu/bevhnkut/index.htm>

<https://molnarbarni.tripod.com/ipolybalog.htm>

<https://telepulesek.adatbank.sk/telepules/ipolybalog-balog-nad-iplom/>

<https://velemjaro.sk/telepulestar>

<https://www.balognadiplom.sk/hu/>

<https://www.google.com/maps/d/edit?hl=hu&mid=1ql2u9IgdUI29ldUW0D7DDBwhj9Qm3r0&ll=48.07939328425745%2C19.129921349999993&z=15>

<https://www.hirek.sk/telepules/17350/emlekhelyek>

<https://www.scitanie.sk>

<https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/kataster/detail/ease/basic/515868?pos=48.081434,19.134126,14>

Melléklet

Térképváltozat, amely segítette az adatközlőket a mentális séta során:



Ipolybalog község címere:



(forrás: <https://dejtar.hu/HU/28/Testvertelepulesek.Dejtar-testvertelepulesei#txt98>)